COLIN BAKER

ĮVADAS Į BILINGVIZMĄ

Įvadas į bilingvizmą

Versta iš Colin Baker
A PARENTS' AND TEACHERS' GUIDE TO BILINGUALISM

Medžiaga, skirta tėvams ir mokytojams, dirbantiems su vaikais, turinčiais klausos sutrikimą.

Iš anglų kalbos vertė
Sonata Sadauskaitė

Labai dėkojame leidyklai „Multilingual Matters LTD" ir redaktorei Anai Roderick už suteiktą galimybę išversti ir išleisti šią medžiagą.

TURINYS

KALBOS UGDYMO KLAUSIMAI

Kokie veiksniai yra svarbiausi, auginant dvikalbį vaiką? 4
Ar kai kurie vaikai lengviau nei kiti tampa dvikalbiais? 5
Ar mažam vaikui lengviau tapti dvikalbiu? 6
Ar anksti dvikalbiai vaikai suvokia, kad jie kalba dviem kalbomis? 6
Ar vaikui geriau mokytis kalbos ankstyvajame amžiuje tam, kad vaikas ją geriau atsimintų? .. 7
Ar mano vaikas vienodai laisvai kalbės dviem kalbomis? 8
Ar geriau ugdyti abi kalbas kartu, ar vieną kalbą vėliau nei kitą? 9
Kaip man sužinoti, ar kiekvienos mano vaiko kalbos raida yra normali ir priimtina? 10
Ar antros kalbos mokymasis trukdys pirmosios kalbos raidai? 11
Ar yra kokia nors nauda, jei mano vaiko antroji kalba bus mažiau išlavinta? 12
Kokį poveikį dvikalbystė turės mano vaiko intelektui? 13
Noriu, kad mano vaikui sektųsi. Ar turėčiau sutelkti dėmesį į jo pirmosios (daugumos) kalbos raidą? 15
Ar skirtingose situacijose ir su skirtingais žmonėmis (pvz., su svečiais) mano vaikas turėtų kalbėti atskiromis kalbomis? 16
Ar mano vaikas turėtų vartoti dvi kalbas, kalbėdamas su tuo pačiu asmeniu? 18
Ar mano vaiko nusistatymai paveiks antros kalbos mokymąsi? 18
Ar protinga ugdyti trim kalbom kalbantį vaiką? 19
Ar siekiant dvikalbystės ir raštingumo dviem kalbomis, mergaičių ir berniukų pažanga skiriasi? 20
Ar pirmagimių ir vėliau gimusių vaikų dvikalbystės raida skiriasi? 20
Ar perėjimas iš vienos kalbos į kitą turi kokią nors naudą ir paskirtį? 21
Kada mano dvikalbis vaikas galės versti iš vienos kalbos į kitą? 22
Kiek mano vaiko kalbos dvikalbystę paveiks daugumos kalba leidžiamos masinės informacijos priemonės? 23
Ar muzika ir teatras gali padėti mano vaiko dvikalbystės raidai? 24
Ar kompiuteriai ir informacinės technologijos paveiks mano vaiko dvikalbystę? 24
Ar svarbios įdarbinimo perspektyvos, stengiantis išsaugoti vaiko kalbas, kol jis suaugs? 25 .....
Man reikia pakeisti kalbą (kalbas), kurias vartojau, bendraudamas su vaikais. Kokį poveikį jiems turės tas žingsnis? 25

KLAUSIMAI APIE SKAITYMĄ IR RAŠYMĄ

Ar mano vaikas pirmiausia turėtų išmokti rašyti viena kalba? 27
Ar mokymasis skaityti antrąja kalba nekliudo skaityti pirmąja kalba? 28
Jei dviejų kalbų raštas skiriasi, ar mokymasis skaityti ir rašyti netaps problema? 29
Kada vaikas turėtų pradėti skaityti antrąja kalba? 29
Kaip turėčiau padėti savo vaikui skaityti ir rašyti abiem kalbomis? 29
Koks mokymo skaityti būdas yra geriausias? „Pažiūrėk ir pasakyk“, garsinis, visa kalba ar koks nors kitas būdas? 32
Ar turėčiau pirkti vaikams skaityti dvikalbes ar vienakalbes knygas? 34
Iš kur gauti knygų vaikui, kad jis galėtų skaityti dviem kalbomis? 34
Ar mano vaikas pastebės, kad rašyti dviem kalbomis yra sunku? 34
Atrodo, kad mano vaikas lėtai mokosi skaityti. Ar taip yra dėl dvikalbystės? 34
Mano vaikui kyla rašybos problemų. Ar tai – dėl dvikalbystės? 35

KALBOS UGDYMO KLAUSIMAI

Kokie veiksniai yra svarbiausi, auginant dvikalbį vaiką?

Tik gimę vaikai jau yra pasirengę tapti dvikalbiais arba daugiakalbiais. Tačiau pernelyg daug jų yra apriboti tapti vienakalbiais. Joks globojantis gimdytojas ar mokytojas neatsisakys galimybės leisti vaikui lavėti fizine, visuomenine, pedagogine ar emocine prasme. Deja, daugeliui vaikų mes nesuteikiame galimybės lavinti dvikalbių ar daugiakalbių įgūdžių.

Kalba – tai bendravimo (ir tapatybės nustatymo) priemonė. Kalba reikalinga, kad galėtume perduoti informaciją, žaisti žaidimus ir pasakoti pasakojimus, susirasti naujų draugų ir dirbti grupėse. Kai kurie dvikalbiai tėvai nuolat nepagrįstai jaudinasi dėl gramatikos teisingumo, žodyno tikslumo, dviejų kalbų painiojimo ir interpretavimo įgūdžių stokos bei vertimo. Užuot dėl to nerimavus, verčiau pasistengti, kad auginant dvikalbį vaiką jo kalbos įgūdžių ugdymas taptų malonumu, teigiama ir malonia patirtimi. Reikia, kad vaikai vertintų abi savo kalbas, dvi kultūras ir suvoktų pranašumus, kuriuos suteikia dvikalbystė ir dvi kultūros.

Tikėtina, kad tėvai, kurie dviejų kalbų mokymą paverčia „kryžiaus žygiu", konfliktų šaltiniu, daugybe mažų krizių, rungtynėmis su vienakalbiais, veikia patys prieš save. Kalbinė pilis tuo pačiu metu ir statoma, ir puldinėjama. Vaikas gali laisvai kalbėti, netgi išmokti skaityti ir rašyti dviem kalbomis. Tačiau dažnai vaikas suvokia, kad dvikalbystė yra susijusi su spaudimu, nerimu, nuolatiniu taisymu.

Svarbu, kad vaikų požiūris į dvi kalbas (ir jų motyvacija lavinti dviejų kalbų įgūdžius) būtų nuolat skatinama. Rodykite pasigėrėjimą mažais žingsneliais, vedančiais į dvikalbį tobulėjimą. Progai pasitaikius, paplekšnojimas per petį, santūrus „Puiku!", mirktelėjimas ar šypsena paglosto vaiko kalbos *ego*. Pavyzdžiui, vaikui ėmus teisingai kalbėti kita kalba senelės akivaizdoje taip, kad ji suprastų, arba automatiškai ką nors išvertus draugui tam, kad padėtų tarpusavio santykiams grupėje, ramiai parodykite savo džiaugsmą. Mes visi norime, kad mus padrąsintų tada, kai mes mokomės ir tobuliname savo įgūdžius. Padrąsinimas ir tinkamai nukreiptas pagyrimas sukurs teigiamą atmosferą, vaikas jaus globą bei šeimos norą padėti.

Kai vaikas kalba mažumos kalba, padrąsinimų gali prireikti dažniau. Kai gatvėje vartoti mažumos kalbą nedrąsu, kai nėra pastiprinimo televizoriaus ekrane ir mokyklos žaidimų aikštelėje, tėvai dažnai būna svarbiausi asmenys, puoselėjantys palankų požiūrį. Svarbu dažniau pabrėžti mažumos, o ne daugumos kalbą, ypač ankstyvaisiais vaikystės metais. Įtakos vėjai paprastai pučia į daugumos kalbos pusę; pvz., masinės žiniasklaidos priemonės, užimtumas, bendravimas su biurokratais. Todėl reikia, kad kalbos patirties persvara pakryptų mažumos kalbos naudai. Taip pat svarbu užtikrinti, kad vaikas galėtų laisvai kalbėti daugumos kalba, tik reiktų apsisaugoti nuo nepaliaujamai prasismelkiančių daugumos kalbos srautų.

Svarbiausias veiksnys auginant dvikalbį vaiką – tai kalba, kuri supa kalbą. Sodininkas negali padaryti, kad kalbos sėklos augtų. Viskas, ką sodininkas gali padaryti – tai sudaryti reikiamas sąlygas: derlingą žemę, šviesą, vandenį ir rūpestingą priežiūrą. Kalbos augimas vaiko sieloje reikalauja, kad jauni augalai būtų nors kiek genėjami, – tai atlieka prižiūrintys asmenys. Nuolat pataisant kalbą, priverčiant vaiką pataisyti sakinius, – tai gali būti laikoma „genėjimu" ir tai tyrimai rodo esant beveik visiškai neveiksminga priemone, netgi turinčią neigiamą poveikį kalbos vystymuisi. Kalbos „sodininko" vaidmuo – duoti derėjimą skatinančią dirvą – malonių kalbos vystymosi aplinkų įvairovę.

Tai nereiškia, kad viskas, ko reikia – tai tik padrąsinimas ir rūpinimasis. Kalbos „sodininkui" reikia planuoti, parengti dirvą, palaistyti, patręšti ir kartais išravėti piktžoles. Kalbos raida gali būti lėta. Gali būti daug neramių dienų, kai trapūs jauni daigai glemba nuo kaitros, ir kyla pavojus, kad nulūš nuo stiprių lygiaverčių vėjų spaudimo. Tėvai, būdami kalbos „sodininkai", gali padėti, kad būtų maksimaliai išnaudotos tos sąlygos, atviros įtakai, tačiau tėvai negali kontroliuoti to, kaip kalba vystosi.

Ar kai kurie vaikai lengviau nei kiti tampa dvikalbiais?

Vaikų raida jų dvikalbystės raidos prasme vyksta šiek tiek skirtingu greičiu. Kaip kad kai kurie vaikai anksčiau nei kiti išmoksta šliaužioti, vaikščioti ar ištarti pirmuosius žodžius, taip ir vaikų kalbos raida skiriasi. Tai netgi labiau pastebima stebint dviejų kalbų raidą.

Kalbos išmokimo greitis tik iš dalies priklauso nuo vaiko gebėjimų. Iš tikrųjų vaikų, kurie yra labai gabūs akademine prasme, kalbos raida yra lėta. Apskritai yra nedidelis ryšys tarp greito išmokimo kalbėti viena ar dviem kalbomis ir galimos sėkmės mokykloje. Nepanašu, kad anksti išmokusiems kalbėti labiau seksis gyvenime suaugus – kad ir kaip sėkmė būtų apibrėžta.

Vaiko susidomėjimas kalba taip pat yra svarbus dalykas, iš dalies atskiriamas nuo gebėjimo ir polinkio mokytis kalbą. Kai vaiko kalbos vystymasis yra drąsinamas ir skatinamas, domėjimasis skaitymu bus didesnis. Tėvai, kurie dėmesingai klausosi, ką jiems sako vaikas, kurie atsako vaikui, tuo metu jam skirdami dėmesį, kurie pasistengia, kad rimais ir dainomis kalba teiktų malonumą, padės vystyti kalbą. Vystymosi greitį paveiks vaiko susidomėjimas kalba ir jo noras įsitraukti į daugybę pokalbių.

Vaikai, kuriems sukuriama tinkama skatinanti, padrąsinanti, mokomoji aplinka vystyti kalbą, dviejų kalbų išmokimą laiko santykinai paprastu, neskausmingu ir pastangų nereikalaujančiu dalyku. Daug vaikų yra linkę atspindėti savo tėvų požiūrius, elgseną, lūkesčius ir įsitikinimus. Teigiamai nusiteikę tėvai vaiką ugdo sėkmingai, o tie, kurie iš anksto yra nusiteikę nesėkmei, ugdydami pasiekia mažiau. Pirmiausia tai yra tiesa, kalbant apie vaiko dvikalbystės vystymąsi.

Yra daug kliūčių, tačiau nedaug jų yra neįveikiamų vaikui, kad jis pasiektų tokį dvikalbystės tikslą, koks yra įmanomas. Tačiau vis dėlto keliai iki puikaus dviejų kalbų mokėjimo yra ilgi. Viena priežastis – dėl perdėto, tikslo siekiančių tėvų, susirūpinimo. Ankstyvas dviejų kalbų išmokimas kai kuriems tėvams atrodo tarytum lėtas važiavimas automobiliu. Kitiems tėvams kelionė vėlyvosios vaikystės ir paauglystės metais atrodo varginanti. Toks nerimas, atrodo, yra įprastas ir vyraujantis tarp dvikalbių vaikų tėvų. Tačiau vis dėlto, jeigu, matydami skaičius, nesijaučiate saugūs, nerimaukite lygindami savo dvikalbį vaiką su kitais dvikalbiais vaikais, o ne su greičiausiai besivystančiais vienakalbiais, kurie užkelia kartelę. Daug dvikalbių vaikų viena iš savo kalbų kalba panašiai, kaip ir vienakalbiai vaikai. Kai kurie, bet ne visi, gana gerai išmoksta ir antrąją kalbą. Dvikalbiai, esant bet kuriai situacijai, retai kada vienodai gerai kalba abiem kalbomis.

Ne vis dvikalbiai vaikai pasieks tą patį kalbos mokėjimo lygį. Šeima, bendruomenė ir švietimo aplinkybės kartais reiškia, kad kelionė sustabdoma pusiaukelėje – pasyvios dvikalbystės taške (tai reiškia, kad vaikas antrąją kalbą supranta, bet ja nekalba). Dalinė ar pasyvioji dvikalbystė – tai ne finišo juosta. Esant poreikiui tapti aktyviu dvikalbiu asmeniu (pvz., apsilankant šalyje, kur dominuoja lig šiolei buvusi pasyvioji kalba), kelionė į labiau išbaigtą dvikalbystę gali būti tęsiama.

Analogiškai kalbos vystymasis – tai tarytum distancijos bėgimas. Kai kurie žmonės pabaigia jąlabai greitai, kai kurie – lėčiau, tačiau vis tiek sugeba sėkmingai įveikti kalbos mokymosi distanciją. Tėvai, būdami žiūrovai, kartais agituojami pritarti lėtam dvikalbystės kursui. Tėvai nori, kad vaikas pradiniu ir viduriniuoju kalbos mokymosi etapu kalbėtų taip puikiai, kaip suaugęs asmuo. Laisvai kalbėti dviem kalbomis vaikai išmoksta lėčiau negu bėgti.

Priežastys, dėl kurių kai kurių vaikų dvikalbystės raida yra greitesnė nei kitų, nėra paprastos. Kiekvienam vaikui atskirai yra dvikalbystės raidą paveikianti sudėtinga lygtis. Tos lygties dėmenys yra vaiko asmens savybės, gebėjimai ir polinkis mokytis kalbą bei ugdyti bendravimo įgūdžius, bendravimo su tėvais ir bendraamžiais, kaimynais ir šeima bei artimaisiais kokybė ir kiekybė, informacijos apie kalbą įvairovė ir kalbos vystymąsi skatinanti aplinka, suvoktas kitų žymių šeimą supančių asmenų ir paties vaiko požiūris į dvikalbystę.

Efektyviai besimokantys kalbos dažnai noriai spėlioja ir daro klaidų, mėgaujasi bendravimu visuomenėje, tad santykinai jie yra didesni ekstravertai ir kalbesni; jie stebi patys save

ir mato, kaip priimamos jų pastangos kalbėti. Svarbu ir paties vaiko prioritetai, šeimos kalbos harmonija bei kalbų vieta vaiko visuomeniniame gyvenime.

Ar mažam vaikui lengviau tapti dvikalbiu?

Atsakymas – ir taip, ir ne. Atsakymas „taip" grindžiamas tuo, kad maži vaikai labai lengvai pramoksta kalbą. Kalbos išmokstama atsitiktinai, nesąmoningai, nededant pastangų, kurių reikia vidurinėje mokykloje, nejuntant 101 svarbaus rūpesčio ir daromo spaudimo. Maži vaikai mokosi kalbų taip pat natūraliai, kaip mokosi bėgioti, šokinėti, piešti ir žaisti. Maži vaikai nesijaudina nei dėl savo kalbos klaidų, nei dėl to, kaip rasti tinkamą žodį. Juos domina tik tai, kad būtų gaunama ir priimama jiems reikalinga informacija.

Maži vaikai kalbą labiau junta nei išmoksta. Tas procesas – tai ne mokymasis, bet išmokimas, kai vaikai maži. Kalbos išmokimas – tai šalutinis žaidimų ir bendravimo su žmonėmis padarinys. Išmokti kalbą yra pakankamai laiko. Spaudimo ir konkurencijos galimybių, kurios yra kitur, čia nėra. Kalbos mokymasis nuo to etapo, kai kūdikis ištaria pirmąjį žodį, iki penkerių metų – tai malonumas.

Kai vaikai labai maži, jie labai greitai įsisavina teisingą tartį. Vaikai lengvai išmoksta skirtingus dviejų kalbų ir vietinių tarmių garsus. Palyginkite tokius vaikus, kalbančius tomis kalbomis su suaugusiaisiais, besimokančiais antrosios kalbos. Suaugusieji dažnai kamuojasi, norėdami teisingai ištarti. Jiems ištarti anglišką „r" arba „th", gomurinius ir nosinius garsus yra sunkiau, o ištarti puikiai dažnai tampa neįmanoma užduotis. Netgi kai suaugusieji puikiai išmoksta antrąją kalbą, jų tartis dažnai turi pirmosios kalbos atspalvį. Palyginkite Europos, Afrikos, arabų šalių ir Azijos šalių gyventojus, išmokusius laisvai kalbėti angliškai. Retai kada anglų kalbos tarimas yra toks pat, kaip britų ar amerikiečių. Jų pirmosios kalbos garsai ir tarimas paveikia anglų kalbos intonacijas. Tyrimai rodo, kad labiau tikėtina, jog maži vaikai įsisavins tinkamą abiejų kalbų tarimą, negu kad besimokantys antrosios kalbos vėliau.

Antroji atsakymo dalis yra „ne". Labai maži dvikalbiai vaikai yra linkę santykinai lėtai mokytis kalbų. Vyresnių vaikų ir suaugusiųjų mąstymas, informacijos valdymas, analitiniai ir atminties gebėjimai yra geriau išlavinti, mokytis kalbų jie linkę greičiau nei maži vaikai. Taigi, jei efektyvumas galėtų būti apibrėžtas laiko sąnaudomis, kurių reikia išmokti antrąją kalbą, paaugliai ir suaugusieji šioje srityje būtų pranašesni.

Suaugusiųjų tapimo dvikalbiu mokantis antrosios kalbos greitis skirsis atsižvelgiant į laiką skiriamą pamokoms ir praktiniams užsiėmimams, požiūrį, motyvacijas, polinkį, gebėjimą mokytis kalbą bei atkaklumą vartoti antrąją kalbą net ir tada, kai kalbama netaisyklingai. Apibendrinant galima pasakyti, kad dauguma suaugusiųjų antrosios kalbos mokosi greičiau nei dauguma vaikų. Kartais atsiranda pasipriešinimas mokytis naujos kalbos, ir pirmiausia – tarp paauglių. Tai gali būti bendrojo pasipriešinimo įvairovės dalis, nesuvoktas poreikis išmokti kalbą, netgi ribotas monokultūriškumas.

Į iki šiol duotą atsakymą neturėtų būti žiūrima kaip į konkurenciją. Ir maži vaikai, ir paaugliai, ir suaugusieji gali išmokti ir laisvai kalbėti dviem kalbomis. Einant daugeliu kelių, gali būti pasiekiamas vienodai sėkmingas rezultatas. Kalbos mokymosi keliai gali būti įvairūs, to kelio įveikimo laikas taip pat gali skirtis. Sėkmė gali lydėti ir jaunus, ir senus.

Ar anksti dvikalbiai vaikai suvokia, kad jie kalba dviem kalbomis?

Atsakymas labai priklauso nuo to, ką reiškia žodis „suvokia". Tačiau vis dėlto, jeigu manysime, jog tai reiškia, kai vaikas žino, kad reikia pereiti nuo vienos kalbos prie kitos, tada naujausi pavyzdžių tyrimai (paskelbti akademiniuose leidiniuose) yra stulbinami.

1) Vienas pavyzdys rodo, kad ivritu ir anglų kalba kalbantis vaikas, būdamas metų ir septynių mėnesių, viena kalba kalbėjo su vienu iš tėvų, o kita – su kitu, aiškiai atskirdamas, kuria kalba kada reikia kalbėti. Todėl atrodo, kad jaunesni nei dvejų metų vaikai skiria kalbas.

2) Panašus tyrimas, atliktas su ispaniškai ir angliškai kalbančiu vaiku, parodė, kad vaikas tiksliai gali pereiti nuo vienos kalbos prie kitos, būdamas metų ir aštuonių mėnesių.

3) Nagrinėtas vokiškai ir angliškai kalbančio dvikalbio vaiko atvejis rodo, kad vaikas, būdamas dvejų metų ir trijų mėnesių, reikšdavo nepasitenkinimą, kai kuris nors iš tėvų į jį kreipdavosi kita, o ne jam įprasta kalba.

4) Nagrinėtas daniškai ir angliškai kalbančios dvikalbės trejų metų mergaitės pavyzdys parodė, kad ji, kalbėdama su vienakalbiu asmeniu, visada pasirinks tinkamą kalbą. Tačiau vis dėlto bendraudama su žmonėmis, kuriuos ji žinojo esant laisvai kalbančiais dviem kalbomis, ji būdavo pasirengusi vartoti abi kalbas (t. y. perėjimas iš vieno signalo į kitą) ir pokalbio metu, ir nebendraujant. Tyrimas rodo, kad daug dvikalbių vaikų yra linkę nemaišyti kalbų tada, kai jie bendrauja su vienakalbiais asmenimis, tačiau pakankamai žino apie dvikalbius, kad su jais bendraudami pereitų nuo vienos kalbos prie kitos.

Ar vaikui geriau mokytis kalbos ankstyvajame amžiuje tam, kad vaikas ją geriau atsimintų?

Viena iš dabartinių dvikalbių tyrimo sričių – tai, kaip dvi kalbos saugomos ir naudojamos smegenyse. Pavyzdžiui, jeigu kas nors išmoksta dvi kalbas nuo gimimo, kai dvikalbystė yra lygiavertė pirmajai kalbai, ar tokiu atveju abi kalbos smegenyse saugomos kitaip, nei tų, kurie mokosi antrosios kalbos mokykloje ar suaugę? Ribinio lūžio tyrimų, kuriuos atliko Joy Hirsch ir jos bendradarbiai Niujorko Cornell universiteto Medicinos tyrimų centro Neurologijos departamente, metu buvo naudojami nauji smegenų vaizdo gavimo būdai, kad būtų galima parodyti ankstyvojo amžiaus dvikalbių asmenų (pvz., tų, kurie abi kalbas išmoko iki trejų metų) ir vėliau tapusiųjų dvikalbiais, skirtumus.

Smegenų srityje, vadinamoje *Broca* sritimi, yra kalbai jautri vieta. Joy Hirsch ir jos bendradarbiai naudojo funkcinio magnetinio rezonanso vaizdo gavimo būdą tam, kad parodytų, ar dvikalbių asmenų smegenų žievėje dvi kalbos yra artimai saugomos, ar tarp jų yra santykinis atstumas.

Pagrindinis atradimas yra tas, kad ankstyvajame amžiuje susiformavusių dvikalbių asmenų smegenyse abi kalbos yra skirtingose, tačiau šalia esančiose vietose.[D1] Tai reiškia, kad tuo atveju, kai abi kalbos išmokstamos ankstyvojoje vaikystėje, smegenyse jos yra greta viena kitos. Tai rodo, kad panašios ar identiškos smegenų sritys naudojamos abiem kalboms. Palyginti su vėlesniajame amžiuje susiformavusiais dvikalbiais asmenimis, gimtoji ir antroji kalba yra saugomos atskirtose vietose. Supaprastinta šio tyrimo rezultato schema pateikiama paveiksle.

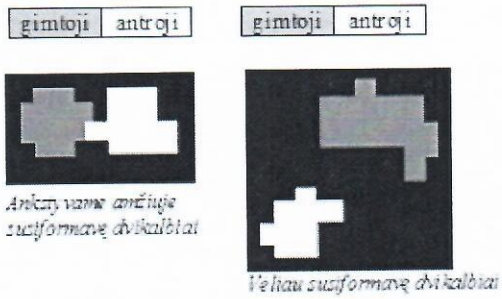

Tiek, kiek dalykas yra susijęs su smegenimis, vėlesnis antrosios kalbos mokymasis skiriasi

nuo jos išmokimo, pavyzdžiui, iki trejų metų. Tačiau dėl to mes neturėtume padaryti išvadų, kad mokytis kalbos yra geriau ankstyvajame amžiuje. Daug žmonių puikiai išmoksta antrąją ar trečiąją kalbą vėliau ir ja kalba laisvai.

Tyrimas sukėlė spaudos susidomėjimą. Kaip ir daugeliu kitų naujoviškų tyrimų atvejų, reikia atsikirsti ir pratęsti tyrimus. Kodėl? 1) Šiame tyrime dalyvavo tik 12 asmenų, iš kurių šeši buvo ankstyvajame amžiuje susiformavę dvikalbiai, o šeši – vėliau susiformavę dvikalbiai. Tyrime dalyvavusiųjų pirmoji kalba buvo anglų, korėjiečių, ispanų, vokiečių, turkų, ivritas, kroatų, italų ir kinų. Jeigu dvikalbiai sudaro nuo 60 % iki 75 % pasaulio gyventojų, 12 asmenų nėra pakankamai didelis skaičius, kuriuo remiantis būtų galima padaryti apibendrinimus. 2) Tiems dvikalbiams asmenims buvo rodomi paveikslėliai rytais, dieną ir vakarais. Tada jų buvo prašoma viena ar kita iš jų dviejų kalbų pagalvoti apie tai, ką jie veikė tuo pat metu ankstesnėmis dienomis. Tokiu būdu smegenų skenavimas kai kam buvo apribotas mąstymu ta kalba, o ne kalbėjimu ja.

Literatūros sąrašas

Karl Kim, Norman Kelkin, Kyong-Min Lee ir Joy Hirsch. *Distinct areas associated with native and second languages*. 1997 m. liepos 10 d., „Nature", 388 tomas, 171–174 p.

Ar mano vaikas vienodai laisvai kalbės dviem kalbomis?

Atsakymas yra „ne" ir tik su keliomis išimtimis. Viena idealistinė ir nereali kai kurių tėvų užgaida yra ta, kad vaikai taptų puikiais dvikalbiais asmenimis. Daugelis tėvų viliasi, kad jų vaikai vieno dvikalbio asmenyje bus du vienakalbiai atskirai. Pavyzdžiui, viliamasi, kad vaiko prancūzų ar vokiečių kalba bus lygiavertė prancūzų ar vokiečių vienakalbių asmenų kalbai. Ši subalansuotų dvikalbių asmenų idėja, kai abi kalbos išmokstamos vienodai puikiai, yra vienas dvikalbystę gaubiančių ir vandenį drumsčiančių mitų. Šis mitas yra vienakalbio požiūrio į kalbų pasaulį dalis, pagal kurį atskiri asmenys kalbą moka absoliučiai puikiai. Vienakalbis požiūris į dvikalbius asmenis yra tas, kad jie turėtų puikiai kalbėti dviem kalbomis.

Didžiąją daugumą dvikalbių asmenų supanti realybė yra labai įvairi. Kalbos turi savo paskirtį. Dvikalbiam asmeniui kiekviena kalba turi skirtingą paskirtį, skirtingą funkciją ir skirtingą vartojimo sritį. Dvikalbiai asmenys yra linkę vartoti savo dvi kalbas skirtingose vietose skirtingu laiku ir su skirtingais žmonėmis. Pavyzdžiui, asmuo, kuris kalba angliškai darbe arba sportuodamas. Toks asmuo namuose, bažnyčioje ar maldos namuose, mečetėje ar sinagogoje ir su bendruomenės kaimynais bei draugais vartoja kitą kalbą. Dvi kalbos paprastai yra skirtingos priemonės, taikomos skirtingai veiklai.

Daug dvikalbių asmenų vieną kalbą moka geriau nei kitą. Pavyzdžiui, jeigu viena kalba vartojama dažniau, tas asmuo buvo auklėjamas ta kalba, tuomet tos kalbos žodynas gali būti turtingesnis ir kalbos struktūra sudėtingesnė, nei kitos kalbos. Tačiau vis dėlto kita kalba gali būti vartojama šeimos branduolyje, su artimaisiais. „Šeimos kalba" vystoma taip, kad atitiktų gyvenimo namuose reikalavimus. Atsidūrus toje aplinkoje jos visiškai pakanka.

Nepanašu, kad toks kintantis geras kalbos mokėjimas laikui bėgant būtų pastovus ir nuoseklus. Kadangi vaikai ir suaugusieji persikelia gyventi kitur, pereina į kitą mokyklą, pakeičia darbą, ilgam ar trumpam išvyksta į komandiruotes užsienyje, įgyja naujų draugų ir praplečia savo pačių kultūrinį akiratį, todėl kalbų harmonija ir jų mokėjimas kinta. Vaikai, kurie buvo pasyvūs dvikalbiai asmenys (galintys suprasti, tačiau nekalbantys antrąja kalba) dažnai greitai išmoksta kalbėti, skaityti ir rašyti lig šiolei prasčiau mokėta kalba tada, kai persikelia į rajoną, kuriame prireikia vartoti tą kalbą. Vienintelis neabejotinas faktas – yra visiška nežinomybė ar ateityje dvikalbis asmuo vartos dvi kalbas.

Netgi vaikai, išauklėti remiantis metodu „vienas iš tėvų – viena kalba", ne visada vienodai puikiai moka abi kalbas. Dar rečiau toks nelygus dviejų kalbų balansas išlieka toks pat. Pavyzdžiui, augant ir vystantis broliams ir seserims, dviejų kalbų balansas gali pasikeisti. Mokykloje ar už jos

ribų vaikui subūrus draugų būrį, geras abiejų kalbų mokėjimas gali pakisti arba svyruoti. Vaikui perėjus iš klasės į klasę, įstojus į koledžą ar pradėjus dirbti, tų dviejų kalbų balansas vėl gali pakisti.

Svarbu, kad kalbos raidos atveju dvikalbiai asmenys nebūtų lyginami su vienakalbiais. Dvikalbiai asmenys turėtų būti lyginami su dvikalbiais. Dvikalbiai asmenys – tai ne du vienakalbiai viename asmenyje. Jie turi unikalų dviejų kalbų derinį, kurios mąstymo sistemoje yra ir atskirtos, ir integruotos. O parodant (pvz., kalbant) dvi kalbos yra pastebimos, tad smegenų mąstymo sluoksniuose viena kalba maitina kitą. Viena kalba padeda vystytis kitai kalbai. Šia prasme yra dviejų kalbų integracija. Idėjos ir koncepcijos, išmoktos viena kalba, gali būti lengvai išverstos į kitą kalbą. Išmokus matematinę daugybą ir dalybą viena kalba, jų nereikia iš naujo mokytis antrąja kalba.

Kadangi dvikalbiai asmenys skirtingas kalbas vartoja esant skirtingoms aplinkybėms ir su skirtingais žmonėmis, būtų nenatūralu tikėtis, kad jų kalbinis repertuaras yra toks pat, kaip dviejų vienakalbių asmenų. Pavyzdžiui, vaiko religinis žodynas gali būti turtingesnis viena, o ne kita kalba, kadangi jo lankomoje bažnyčioje, maldos namuose, mečetėje ar sinagogoje vartojama tik viena kalba. Vaiko mokslinis žodynas gali būti turtingas tik viena kalba, jei jis mokėsi tik ta kalba. Tačiau galvojant vyks perėjimas iš vienos kalbos į kitą (pvz., apmąstant religines idėjas ir mokslines koncepcijas).

Kitas pavojus – dvikalbius asmenis lyginti su vienakalbiais, kuriems ši kalba yra gimtoji. Pavyzdžiui, aptarkime atvejį, kai vaikas mokėsi vokiečių kalbos už Vokietijos ribų. Šalyje, kur yra vaiko gyvenamoji vieta, vokiečių kalbą jis girdi retai. Klaidinga būtų tikėtis, kad vaikas kalbės vokiškai kaip vietinių vokiečių vaikas. Pavyzdžiui, žodyno turtingumas, kalbos struktūros sudėtingumas ir tarimas gali būti visiškai kitoks. Tačiau vis dėlto bendravimas su kitais vokiečiais yra galimas. Tos vokiečių kalbos žinios, kurias turi vaikas, leidžia jam ir gauti informaciją, ir susirasti draugų, t. y. veikia pagrindiniai bendravimo aspektai. Turėdamas tokį pagrindą, apsilankęs Vokietijoje vaikas prisitaikys prie Vokietijoje vyraujančios vokiečių šnekamosios kalbos, ir taip tobulės gimtosios kalbos įgūdžiai.

Dvikalbystė – tai kitoks, nei vienakalbystės atveju, kalbos kūrimas. Daugeliui dvikalbių asmenų jų kalba yra dvikalbystė. Tiems, kurie nuo gimimo išmoksta dvi kalbas, pirmoji kalba yra dvikalbystė.[D2] Jie nėra du vienakalbiai asmenys viename asmenyje.

Todėl dvikalbio vaiko tėvai neturėtų tikėtis, kad jų vaikas taip gerai mokės kalbą, kaip du vienakalbiai asmenys. Greičiau dvikalbiai asmenys turi pranašumą ir yra lankstesni vartodami dvi kalbas, gyvendami dviejose ar daugiau kultūrose, ko vienakalbiai daryti negali. Tai nereiškia, kad yra koks nors trūkumas ar nepatogumas, kai nėra kalbų harmonijos. Toks harmonijos nebuvimas tik atspindi tų aplinkybių, kurios supa dvikalbius asmenis, realybę ir jų gebėjimą būti „dešimtkovininkais", o ne vienos srities specialistais. Tačiau vis dėlto sunkumai atsiranda mokykloje ir darbe, kur dvikalbiai asmenys dažnai lyginami su vienakalbiais. Ši aplinkybė dvikalbiams gali būti ir naudinga, ir, reikia pripažinti, kartais nenaudinga.

Ar geriau ugdyti abi kalbas kartu, ar vieną kalbą vėliau nei kitą?

Sėkmingas kelias į dvikalbystę yra ir dviejų kalbų ugdymas tuo pačiu metu, ir vienos kalbos mokymasis vėliau nei kitos. Šiame skirsnyje jau buvo minėta, kad yra daug atvejų, kai vyresni vaikai arba suaugusieji sėkmingai mokosi antrosios kalbos. Mokydamiesi kalbos kursuose, panirdami į naują bendruomenę ir atsitiktinai pasikeičiant kalbai namuose, vyresni vaikai ir suaugusieji gali greičiau ir efektyviau mokytis antrosios kalbos, nei labai maži vaikai. Yra pavyzdžių, kai suaugusieji, kuriems buvo 60, 70 ir 80 metų mokėsi hebrajų ir velsiečių kalbos. Dvikalbiu galima sėkmingai tapti bet kuriame amžiuje.

Tačiau jeigu leidžia sąlygos namuose, daug geriau ugdyti vaiko dvikalbystę anksčiau, o ne vėliau. Dėl vaikų gebėjimo lengvai išmokti kalbą, dėl tvarkingos ankstyvosios vaikystės ir dėl tendencijos išmokti taisyklingiau tarti tada, kai žmogus jaunas, kur tik įmanoma, reikia skatinti

ankstyvąją dvikalbystę. Tokia ankstyvoji dvikalbystė iškart suteikia pažinimo ir socialinius pranašumus bei suteikia galimus ilgalaikius ekonominius, tarpasmeninius ir kultūrinius pranašumus. Jeigu padėtis šeimoje leidžia dvikalbystei tarpti ankstyvaisiais vaiko gyvenimo metais, geriausias patarimas – pradėti kaip galima anksčiau.

Paaugliai ir suaugusieji mokosi plaukti, lankydami plaukimo pamokas. Plaukti krūtine, krauliu, nugara ir peteliške jie moksi praktiškai, stebėdami pavyzdžius ir galvodami apie savo judesius vandenyje. Atrodo, kad maži vaikai išmoksta plaukti žymiai greičiau ir paprasčiau. Jie gali lėčiau tobulinti plaukimo techniką, tačiau smagu žiūrėti, kaip maži vaikai juda vandenyje ir patiria buvimo baseine malonumą. Tas pat atsitinka ir su kalba. Mokydamiesi keturių kalbos technikos elementų (klausymasis, kalbėjimas, skaitymas ir rašymas), ir vaikai, ir suaugusieji gali tapti geri kalbos meistrai. Jei labai mažam vaikui prieinamas dvikalbis „baseinas", atrodo, kad būtų protinga vaikui suteikti galimybę kaip galima anksčiau „plaukti" abiem kalbomis.

Būna situacijų, kai pirmiausia kruopščiai mokantis vienos kalbos, galbūt antrajai pirmenybė bus teikiama vėliau. Tai atsitinka esant situacijoms, kurios vadinamos „kalbą atimančiomis" situacijomis. Kai bendruomenėje ir šalyje dominuoja daugumos kalba, galbūt būtų tikslinga pirmiausia sutelkti dėmesį į mažumos kalbos ugdymą. Vaikui patekus į gatvę, mokyklą, parduotuvę, plaukimo baseiną ir pradėjus linksmintis diskotekose ir vakarėliuose, paprastai daugumos kalbos įgūdžiai vystosi labai greitai.

Mažumos kalbą vartojantiems tėvams, kurie vaiką moko daugumos kalbos ankstyvajame amžiuje, kyla pavojus, kad vaikas vis dažniau vartos daugumos kalbą. Daugumos kalbą netgi maži vaikai suvokia kaip aukštesnį statusą, didesnį prestižą ir labiau vartojamą bei daugiau paskirčių turintį dalyką. Todėl labai svarbu ugdyti gilias šaknis turinčią mažumos kalbą ir kultūrą. Vaikas, kuris daugumos kalbos mokosi vėliau (pvz., būdamas penkerių metų, kai pradeda lankyti mokyklą), jos mokosi labai sparčiai. Egzistuoja toks kalbos mokymosi įgūdžių perkėlimas, žinios apie daugumos kalbos statusą ir galimybė įgyti kalbėjimo daugumos kalba patirties, kad daugumos kalbos mokymasis vėlesniame laikotarpyje retai kada yra problemiškas.

Kaip man sužinoti, ar kiekvienos mano vaiko kalbos raida yra normali ir priimtina?

Kalbos vystymosi prasme vaikai labai skiriasi. Anksti išmoksta kalbą nebūtinai tie, kurie ateityje taps didžiais kalbininkais. Vaikai, kurių kalbos raida ankstyvajame amžiuje atrodo lėta, vėliau gali būti labai imlūs. Einšteinas apkritai nekalbėjo iki trejų metų.

Yra labai daug įvairių patirčių, kurias vaikas gauna tik dėl abiejų kalbų. Pavyzdžiui, kai kuriose šeimose informacijos apie prancūzų ir anglų kalbas gali būti beveik tiek pat. Kitose šeimose balansas gali būti skirtingas, pavyzdžiui, 80 % anglų ir 20 % prancūzų kalbos. Nerealu tikėtis, kad tų šeimų vaikų prancūzų kalbos raida būtų panaši.

Kai vaiko kalbos raida neabejotinai nesivysto normaliai, svarbu stengtis gauti specialisto patarimų. Patarimų ir gydymo klausimais galima kreiptis į kalbos terapeutus, audiologus, klinikinius ir švietimo psichologus, konsultantus ir gydytojus. Svarbu, kad tokie specialistai būtų įgiję žinių apie dvikalbystę ir pageidautina, kad turėtų patirties su dvikalbiais vaikais. Šios knygos C ir E skirsniuose aptariami kalbos sutrikimai ir dvikalbystė.

Toliau pateiktoje lentelėje parodytas vidutinis statistinis dvikalbio vaiko raidos modelis. Tų šeimų, kur abiejų vaiko kalbų raida yra apylygė, vaikų raida bus panaši į lentelėje nurodytas normas. Tačiau būtina pabrėžti, kad daugelio vaikų raida gali skirtis nuo bendrųjų vidurkių, nors vėlesniais vaikystės metais kalbos raida bus visiškai normali. Tik tada, kai vaikai pradeda formaliai mokytis mokykloje (ir kai prireikia pakankamos vienos iš jo kalbų raidos tam, kad galėtų suprasti mokymo programą), tada turėtų atsirasti ir daugiausia rūpesčių dėl kalbos raidos. Toliau knygoje atskirai aptariami vaikai, kurių kalbos raida atsilieka.

Amžius	Kalba
Pirmieji metai	Vapėjimas, ulbėjimas, juokas (dada, mama, gaga).
Maždaug vienerių metų amžiaus	Pirmieji suprantami žodžiai.
Per antruosius metus	Dviejų žodžių deriniai, iš lėto pereinama prie trijų ir keturių žodžių derinių. Trijų žodžių sakiniai (pvz., „Tėtė dabar eina", „Čia mano knyga", „Tedas eina liūlia-liūlia").
Trejų–ketverių metų	Ryškūs pokyčiai. Paprasti, tačiau nuolat ilgėjantys sakiniai. Pradeda vystytis gramatika ir sakinių struktūra. Prasideda pokalbiai.
Ketverių metų ir vėliau	Vis sudėtingesni sakiniai, struktūra ir tvarkingas pokalbis. Vartoja įvardžius ir pagalbinius veiksmažodžius.

Jei leisite, norėčiau pasidalinti asmenine patirtimi. Vienas iš mūsų vaikų mokėsi kalbėti labai iš lėto. Vienas iš senelių iškart tai priskyrė dvikalbystei. Kalbėjimo aiškumo stoka ankstyvaisiais metais taip pat buvo akivaizdi. Kadangi nebuvo pastebėta jokių klausos problemų, nereikėjo imtis jokių veiksmų. Po trejų metų abi kalbos buvo gerai išvystytos: turėjo tinkamus žodynus, sakinių struktūros sudėtingumą bei buvo pasiekusios darbo mokykloje lygį. Taigi tie ankstyvieji metai visiškai negalėjo būti laikomi perspėjančiais apie ateitį.

Ar antros kalbos mokymasis trukdys pirmosios kalbos raidai?

Atsakymas yra „ne", tikrai netrukdys. Kartais ant medienos gabalo gali būti kokių nors mažų gumbų, kurie laikui bėgant yra lengvai nuobliuojami. Pavyzdžiui, nutinka, kad vaikai dažnai painioja dviejų kalbų žodžius, bet tai yra laikina. Apskritai tyrimai rodo, kad tapimas dvikalbiu teigiamai veikia kalbos raidą, o taip pat ir pirmąją kalbą. Pavyzdžiui, mokydamasis dviejų kalbų, vaikas gali tapti jautresnis kalbai ir daugiau apie ją sužinoti. Gali būti pastebimas didesnis jautrumas bendraujant, jam bus lengviau suprasti klausytojų poreikius. Turint du (ar daugiau) žodžių kiekvienam objektui apibūdinti, bus paprasčiau praplėsti idėjas ar koncepcijas.

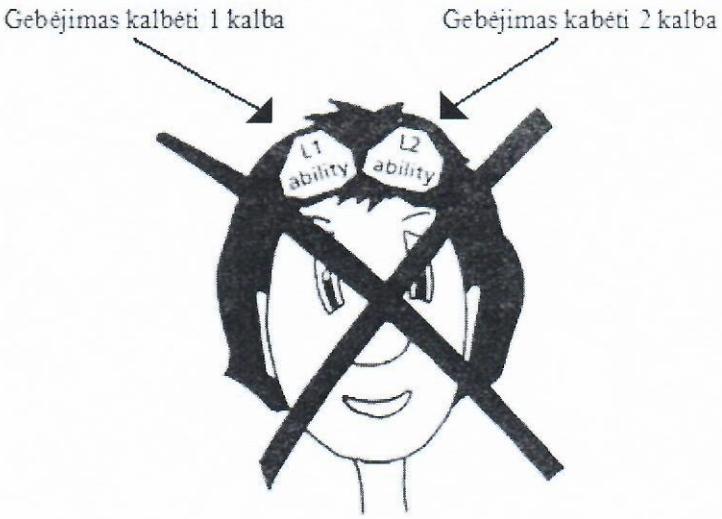

Anksčiau pateiktas dvikalbio asmens paveikslas yra neteisingas. Vaizduojamasis piešinyje savo galvoje turi du kalbos balionus. Piešinyje vaizduojama dviejų kalbų mokėjimo idėja yra neteisinga tuo, kad kalbos yra vaizduojamos kaip esančios atskirose kalbos funkciją reguliuojančiose smegenų dalyse. Numanoma prielaida yra ta, kad galvoje Dievas sukūrė

pakankamai vietos vienai kalbai. Jeigu viena kalba supilama į tą balioną, protas veiks didžiausiu pajėgumu. Jeigu į mąstymo vietas bus supiltos dvi kalbos, pamatysime du pusiau užpildytus kalbos balionus. Dėl tokių dviejų iki galo neužpildytų balionų dvikalbis asmuo neefektyviai išnaudos savo smegenis.

Tokia „dviejų balionų" koncepcija yra neteisinga. Pirmiausia mąstymui skirtose vietose yra daugiau nei pakankamai vietos dviem ar daugiau kalbų. Atrodo, kad nėra įmanoma nustatyti mokymosi apimčių, supratimo ir žinių ribų, kurias žmogus gali laikyti savo galvoje. Piešinys yra neteisingas dar ir todėl, kad esama perėjimo iš vienos kalbos į kitą. Kaip minėta pavyzdyje apie vaiką, kuris matematinės daugybos ir dalybos buvo mokomas viena kalba, bet tų pačių dalykų jam nereikėjo mokytis iš naujo kita kalba.

Kaip idėja ir supratimas, tie dalykai iškart pereina į kitą kalbą (tiek, kiek vaiko žodynas suteikia galimybę atgaminti ją kita kalba). Taigi dviejų kalbų balionai mąstyti skirtose vietose susijungia. Yra bendra mąstymo vieta, kuri tarnauja ir aprūpina abi kalbas.

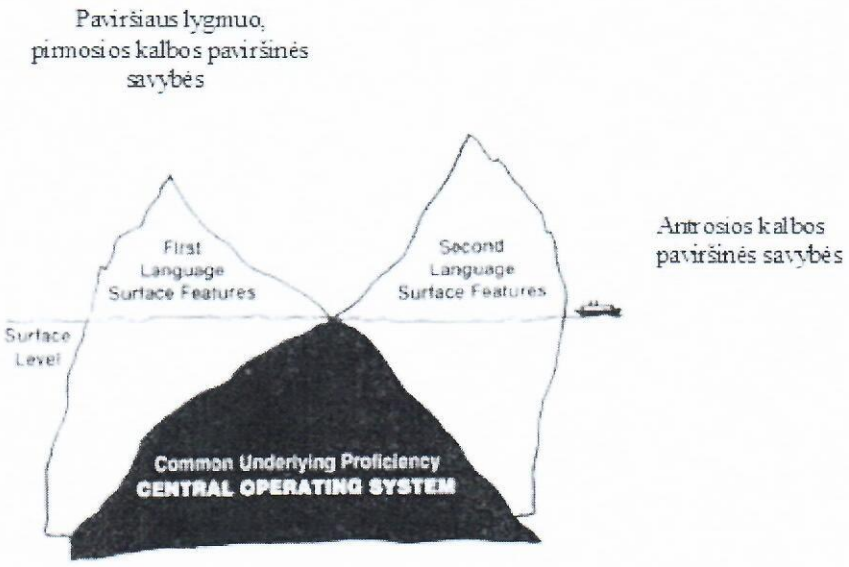

Bendras pagrindinis meistriškumas.
CENTRINĖ OPERACINĖ SISTEMA

Neteisingas du balionus vaizduojantis piešinys gali būti pakeistas dvigubą ledkalnį vaizduojančiu piešiniu. Du ledkalniai vienas nuo kito yra atskirti virš vandens esančios linijos. Dvi dvikalbių asmenų kalbos atsiskiria, kai jie kalba (ir atsiskiria „išorėje", kai jie skaito ir rašo). Po vandeniu ledkalniai yra susijungę. Abi dvikalbio asmens kalbos žemiau paviršiaus yra kartu susijungusios operacinėje smegenų dalyje.

Taigi, labiau tikėtina, kad antroji kalba ne tik nekliudo pirmosios kalbos raidai, bet ir suteikia mąstymo pranašumų, socialinių ir kultūrinių pranašumų, vėliau – netgi ekonominių pranašumų.

Ar yra kokia nors nauda, jei mano vaiko antroji kalba bus mažiau išlavinta?

Daugeliui tėvų, kad ir kaip jie globotų ir rūpintųsi savo atžala, galimybė, kad jų vaikas abi kalbas mokės labai gerai, nėra didelė. Realybė yra ta, kad vienos kalbos vartojimo patirties vaikas turės daugiau negu kitos.

Neseniai trys Australijos tyrinėtojai parodė, kad tada, kai vaiko patirtis vartojant antrąją kalbą yra pakankamai ribota, palyginti su vienakalbiais asmenimis, jis vis dar yra pranašesnis dėl mąstymo ir mokymosi skaityti.

Tyrime dalyvavo vaikai nuo ketverių iki šešerių metų amžiaus. Vienoje grupėje buvo vienakalbiai angliškai kalbantys vaikai, kitos grupės vaikai tik vieną kartą per savaitę po vieną valandą buvo mokomi italų kalbos. Vos po šešis mėnesius trukusių tokių pamokų „marginalai dvikalbiai" vaikai daug daugiau žinojo apie žodžių reikšmes, nei tokie pat vienakalbiai vaikai (metalingvistinis žinojimas). Šis pranašumas padėjo tada, kai vaikai pradėjo mokytis skaityti. „Marginalai dvikalbiai" pademonstravo geresnius žodžių atpažinimo įgūdžius nei vienakalbiai. Autoriai įrodinėja, kada vaikams nereikia vienodai mokėti abiejų kalbų, kad suprastų mąstymo ir skaitymo išmokimo naudą.

Kai vaikas sužino apie dvi kalbas, kurios lygiagrečiai vaizduoja tuos pačius objektus ir idėjas, tiesioginė nauda yra mokantis skaityti. Mokydamiesi skaityti vaikai turi suprasti, kad jų žodinės kalbos simbolių sistema rašytinės kalbos pavidalu yra kitokia. Tokie vaikai turi suprasti, kaip nauja simbolių sistema (pvz., rašytinės raidės) yra susijusi su jų mokama žodine kalba.

Dvikalbiai žino apie dvi kalbos sistemas, o tai palengvina užduotį. Jie žino, kad viena simbolių sistema (pvz., šnekamoji italų kalba) yra susijusi su kita simbolių sistema (pvz., su šnekamąja anglų kalba). Tai padaro perėjimą iš vienos kalbos į kitą operatyvesnį ir, atrodo, dvikalbiui vaikui svarbiausia tampa pradžia mokantis skaityti.

Literatūros sąrašas

G. W. Yealland, J. Pollard ir A. Mercuri (1993 m.). *The metalinguistic benefits of limited contact with a second language. Applied psycholinguistics,* 14 tomas, 423–444 p.

Kokį poveikį dvikalbystė turės mano vaiko intelektui?

Viena iš klaidingų nuomonių, susiformavusių iš literatūros apie dvikalbystę, rašomos daugiau kaip 100 metų, yra ta, kad vaiko intelektas nukentės, jei vaikas bus dvikalbis. Kai kurių ankstyvųjų dvikalbystės tyrimų metu buvo tirta, ar dvikalbių vaikų IQ testo rezultatai buvo geresni ar blogesni už vienakalbių vaikų. 1920–1960 m. tendencija buvo nustatyti, kad vienakalbių vaikų IQ testų rezultatai buvo geresni nei dvikalbių. Buvo padaryta išvada, kad dvikalbiai vaikai mintyse yra susipainioję, kad galvose laikant dvi kalbas, yra sugriaunamas efektyvus mąstymas. Buvo įrodinėjama, kad gerai mokėti vieną kalbą yra geriau, nei pusiau mokėti dvi kalbas.

Ankstyvieji tyrimai buvo klaidinantys. Pirma tokių tyrimų metu IQ testą dvikalbiai dažnai atlieka ta kalba, kurią moka silpniau – paprastai tai yra anglų kalba. Jei dvikalbiai vaikai būtų pildę testą velsiečių, ispanų ar hebrajų kalba, galbūt rezultatas būtų buvęs kitoks. Taigi dvikalbių asmenų testavimas buvo neobjektyvus. Antra, nebuvo palyginami du panašūs dalykai. Pavyzdžiui, dvikalbiai buvo dažniau kilę iš skurdžių Niujorko ar Velso kaimų šeimų. Darbininkų klasei priklausantys dvikalbiai dažnai buvo lyginami su viduriniajai klasei priklausančiais vienakalbiais. Todėl tikėtina, kad rezultatai labiau priklausė nuo klasinių, o ne nuo kalbinių skirtumų. Vienakalbių ir dvikalbių asmenų lyginimas buvo neobjektyvus.

Naujausi tyrimai rodo, kad dvikalbių IQ testų rezultatai yra bent jau lygūs vienakalbių testų rezultatams. Kai dvikalbiai gerai moka dvi kalbas (tyrimų literatūroje jie vadinami harmoningais dvikalbiais; žr. žodynėlį 194 psl.), jų IQ testų rezultatų tendencija rodo šiokį tokį pranašumą, palyginti su vienakalbiais. Tai šiuo metu suvokta psichologinė išmintis ir gera naujiena auginantiems dvikalbius vaikus. Pavyzdžiui, paimkime vaiką, kuris gali vartoti bet kurią kalbą, įsisavindamas mokyklos mokymo programą. Tikėtina, kad to vaiko IQ testų rezultatai bus aukštesni, palyginti su panašiais (tos pačios lyties, visuomeninės klasės ir amžiaus) vienakalbiais vaikais. Nutolusi nuo to, kad sujaukia žmonių mintis, dvikalbystė dabar yra siejama su nedidelio intelektinio pranašumo laipsniu.

Reikėtų akcentuoti vieną svarbią pastabą. Tikriausiai IQ testai nematuoja intelekto. IQ testais matuojama tik maža plačios intelekto koncepcijos dalis. IQ testai paprastai yra pieštuku ant popieriaus atliekami testai, kur leidžiami tik teisingi ir neteisingi atsakymai. Ar visas intelektas gali būti apibendrinamas tokiais paprastais teisingų ir neteisingų atsakymų į klausimus rezultatais? Ar nėra platesnės intelekto įvairovės, kuri kasdienėje veikloje ir gyvenime būtų svarbesnė?

Šiuolaikinė psichologija, kalbėdama apie dvikalbius vaikus konstatuoja, kad tuo atveju, kai abiejų kalbų išmokimo lygis yra palyginti geras, dvikalbių vaikų mąstymas yra pranašesnis, nei vienakalbių. Panagrinėkime pavyzdį: vaikui užduodamas paprastas klausimas: kaip manai, kiek yra plytos panaudojimo būdų? Kai kurie vaikai pateikia tik du ar tris atsakymus. Jie gali pagalvoti apie sienų, namo statymą ir galbūt tai yra viskas. Kitas vaikas keverzoja, pateikdamas idėjas vieną po kitos: triušio urvo landos užtvėrimas, lango išdaužimas, panaudoti paukščių vaikymui, svambalui, abstrakčiai skulptūrai dailės parodoje.

Tyrimai, atlikti visuose pasaulio žemynuose, rodo, kad dvikalbiai yra linkę sklandžiau, lanksčiau, originaliau ir įmantriau pateikti savo atsakymus į tokius atvirus klausimus. Asmenį, kuris gali pagalvoti tik apie keletą atsakymų, linkstama vadinti *konverguojančiu mąstytoju*. Jų mąstymas telpa keliuose priimtinuose tradiciniuose atsakymuose. Žmonės, kurie pagalvoja apie įvairius neįprastų objektų panaudojimo būdus (pvz., plyta, skardinė, kartoninė dėžė), vadinami *diverguojančiais mąstytojais. Diverguojančiam mąstytojui* patinka įvairūs atsakymai į klausimą, jų vaizduotė yra laki, o mąstymas – sklandus.

Nors daugelio vienakalbių mąstymas yra *diverguojantis,* pastebima tendencija, kad dvikalbių asmenų atliktų tokių kūrybiškumo ir *diverguojančio* mąstymo testų rezultatai yra geresni nei vienakalbių. Tai, kad kiekvienam objektui ar idėjai apibūdinti skirta po du ar daugiau žodžių, gali reikšti, kad mąstymas yra lankstesnis. Kiekvienoje kalboje žodis „plyta" vaikui gali turėti skirtingų asociacijų. Pavyzdžiui, anglų ir velsiečių kalbomis kalbantis dvikalbis žino žodį „mokykla", o atitikmuo velsiečių kalba yra „ysgol". Kita „ysgol" reikšmė yra kopėčios. Tokiu būdu mintis apie mokyklą praplečiama iki vaizdinio, kad mokymasis mokykloje yra lipimas kopėčiomis. Mokymasis mokykloje – tai nuoseklus kopimas kopėčiomis, norint pasiekti jų viršutinį skersinį.

Yra kitų mąstymo aspektų, kurie atskleidžia, kad gerai dvi kalbas mokantys dvikalbiai vaikai laikinai arba retkarčiais gali būti pranašesni už vienakalbius: jie jautresni bendraujant, šiek tiek greitesnė yra jų pažintinė raida, jie mažiau dėmesio kreipia į žodžių skambesį, daugiau – į jų reikšmę. Pavyzdžiui, įsivaizduokite, kad jūsų vaiko paklausė: kurie angliški žodžiai – „cat" ar „hat" (katė ar skrybėlė) – yra labiau panašūs į žodį „cap" (kepurė)? Tendencija yra ta, kad dvikalbiai dėmesį atkreips į reikšmės panašumą (t. y. į žodį „hat" – „skrybėlė"), o ne į skambesio panašumą (t. y. į žodį „cat" – „katė"). Toks gebėjimas atsitraukti nuo žodžių skambesio ir atkreipti dėmesį į žodžių reikšmes turi tendenciją būti laikinu dvikalbių iki šešerių metų amžiaus pranašumu. Šis pranašumas gali reikšti, kad protas pradeda mokytis skaityti ir mokytis galvoti apie kalbą.

Kai vaikas gerai vartoja abi kalbas, būdamas mažesnio nei tikėtina amžiaus ir esant tokioms situacijoms, kai reikalaujama vartoti sudėtingesnes kalbos formas (pvz., Koryklos klasėje), gali pasireikšti mąstymo pranašumai. Kai viena kalba yra gerai išvystyta, o kita kalba tik vejasi pirmosios lygį, dvikalbių ir vienakalbių pažintinė raida gali nesiskirti. Kai abi dvikalbio asmens kalbos yra gana gerai išvystytos, gali pasireikšti kai kurių laikinų ir kai kurių nuolatinių dvikalbio asmens mąstymo pranašumų. Tai parodyta piešinyje, vaizduojančiame trijų aukštų namą.

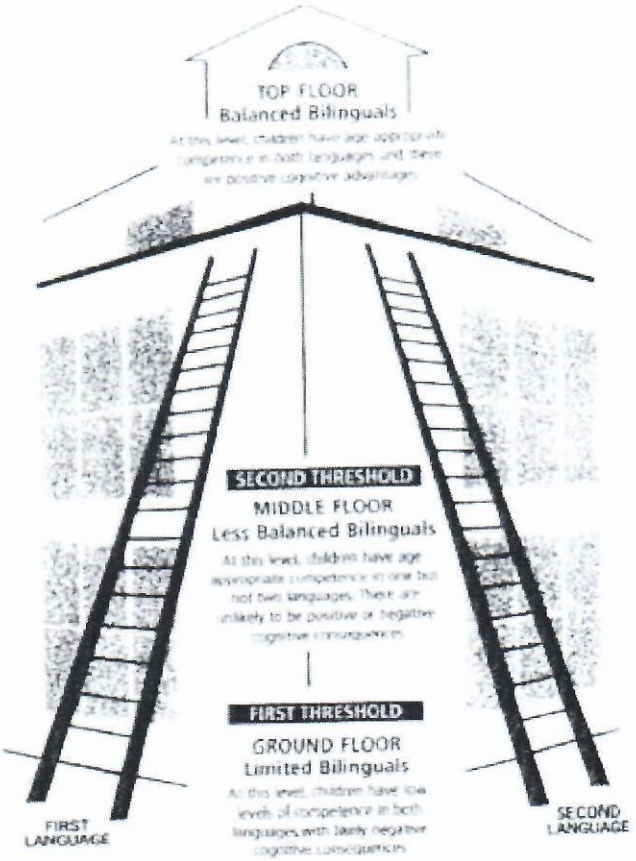

Pirmoji kalba **Antroji kalba**

VIRŠUTINYSIS AUKŠTAS.
Harmoningi dvikalbiai.
Šiame lygmenyje vaikai pagal savo amžių moka dvi kalbas ir čia pasireiškia pozityvūs pažinimo rezultatai.

ANTROJI KALBA.
Antrasis slenkstis. Vidurinysis aukštas.
Mažiau harmoningi dvikalbiai. Šiame lygmenyje vaikai pagal amžių atitinkamai moka vieną kalbą, bet ne dvi kalbas. Nepanašu, kad būtų pozityvių ar negatyvių pažinimo rezultatų.

PIRMOJI KALBA.
Pirmasis slenkstis. Apatinis aukštas.
Šiame lygmenyje vaikai moka prastai abi kalbas ir tikėtina, kad gaunami negatyvūs pažinimo rezultatai.

Piešinyje – į namo sienas atremtos dvejos kalbą vaizduojančios kopėčios, reiškiančios, kad dvikalbis vaikas paprastai kils aukštyn, o ne stovės apačioje ant grindų. Žemutiniame namo aukšte bus tie, kurių abiejų kalbų žinios yra nepakankamai išvystytos, ypač palyginti su mokyklinio amžiaus vaikų grupe. Kai abiejų kalbų žinių lygis yra žemas, gali būti žalingų pažinimo poveikių. Pavyzdžiui, vaikas, kuris klasės darbo metu negali vartoti nė vienos kalbos, gali nukentėti, apdorodamas mokymo informaciją.

Viduriniajame lygmenyje, t. y. antrajame namo aukšte, bus tie, kurių vienos kalbos, o ne dviejų kalbų žinių lygis atitinka jų amžių. Pavyzdžiui, šiam lygmeniui gali priklausyti tie vaikai, kurie klasės darbo metu gali vartoti tik vieną iš savo dviejų kalbų. Šiame lygmenyje vaikų, kurie yra dvikalbiai tik iš dalies, mąstymas truputį skirsis nuo vienakalbių vaikų mąstymo. Nepanašu, kad būtų kokių nors reikšmingų pozityvių ar negatyvių pažinimo skirtumų, palyginti su vienakalbiais vaikais.

Namo viršuje, t. y. trečiajame aukšte, gyvena vaikai, kurie pagal savo amžių gerai moka abi kalbas. Pavyzdžiui, su mokymo programa jie susidoroja bet kuria iš tų dviejų kalbų. Šiame lygmenyje gali pasireikšti pozityvių pažintinių dvikalbystės pranašumų. Kai vaikų gebėjimas vartoti abi kalbas atitinka jų amžių, jie gali turėti mąstymo pranašumų, palyginti su vienakalbiais.

Tyrimuose pastebima tendencija, kad kalbant apie mąstymą, yra gerų naujienų auginantiems dvikalbius vaikus. Atrodo, kad pranašumų turi vaikai, kurie santykinai gerai moka abi kalbas.

Noriu, kad mano vaikui sektųsi. Ar turėčiau sutelkti dėmesį į jo pirmosios (daugumos) kalbos raidą?

Tėvai nori, kad jų vaikams sektųsi. Vieni tėvai nori, kad jų vaikai būtų muzikantai, verslininkai, sportininkai, stiuardai (stiuardesės) ar madų pasaulio modeliai. Kiti tėvai tikisi, kad jų vaikai taps nuoširdžiai religingi, mokslo žinovai ar visuomeniniai veikėjai. Daug tėvų nori, kad jų vaikai pranoktų mokyklos akademinę programą ir sėkmingai išlaikytų egzaminus. Taigi, atsakymas į klausimą iš dalies priklauso nuo to, kokio jūs norite vaiko sėkmės pasireiškimo būdo.

Teigiamas atsakymas yra tas, kad dvikalbystė yra palankiai susijusi su daugeliu iš tų siekių ir tikslų. Dvikalbystė yra naudinga muzikantams, verslininkams, sporto pasaulio žmonėms, oro linijų darbuotojams ir daugelyje kitų sėkmę reprezentuojančių sričių. Tikėtina, kad XXI amžiuje įsidarbinant vis dažniau bus reikalaujama mokėti kelias kalbas. Taigi, dvikalbiais auginami vaikai turės papildomų pranašumų: didesnių įsidarbinimo perspektyvų, ekonominės sėkmės ir praturtėjimo galimybių.

Tiems tėvams, kurie norėtų, kad jų vaikai puikiai bendrautų tarpusavyje ir visuomenėje, galima pasakyti, kad dvikalbiai vaikai dažnai yra būtent tie, kurie greitai reaguoja į bendravimą ir jam prijaučia. Dvikalbiai gali sulaužyti barjerus, nutiesti bendravimo tiltus, jie dažnai yra nešališki rasiniams ir etninių grupių skirtumams. Akademinei sėkmei vaiko dvikalbystė netrukdo. Priešingai, gali padėti pasiekti sėkmingų rezultatų.

Tačiau daugelis mažumos kalba kalbančių tėvų yra tokioje padėtyje, kai dvikalbystę lydi skurdas, bedarbystė, nepritekliai, pataikavimas ir silpnesnės politinės jėgos. Apleistųjų senųjų miesto dalių varguomenės kvartaluose dvikalbiai dažnai yra tie, kurie gyvenime mažiau saugūs, turi mažesnį statusą ir mažiau sėkmės galimybių. Todėl natūralu, kad mažumos kalba kalbantys tėvai, norėdami padidinti sėkmės galimybes, pagrindinį dėmesį skiria tam, kad vaikas gerai šnekėtų daugumos kalba.

Esant tokiai mažumos kalbos situacijai, pereinant nuo dvikalbystės į daugumos kalbos vienakalbystę, laimėti galima tik labai mažai. Savo paveldo ir savo gimtosios kalbos atsisakymas gali sąlygoti tapatybės praradimą, netgi savo šaknų praradimą (asmenybės skilimas), aiškios paskirties gyvenime stoką bei šeimos suirimą. Įmanoma išsaugoti mažumos kalbą ir vis dėlto išmokti sklandžiai kalbėti daugumos kalba. Harmonijos idėja, kad tobulėjant mažumos kalbos žinioms, daugumos kalbos lygis krinta, yra neteisinga. Greitesnis mažumos kalbos išmokimas vėliau gali sudaryti galimybę lengviau mokytis daugumos kalbos.

Kalbančiajam mažumos kalba staiga patekus į aplinką, kurioje kalbama tik daugumos kalba, šis gali sutrikti ne tik psichologiškai. Tai paneigia ir tuos vaiko sugebėjimus kalbėti, kuriuos jis jau turi. Tokie sugebėjimai kalbėti lengvai pereina į daugumos kalbą. Daugumos kalbos gali būti sėkmingai mokomasi greta mažumos kalbos.

Dvikalbystės rėmėjai paprastai neneigia puikaus daugumos kalbos mokėjimo svarbos ekonominiu, politiniu ir socialiniu požiūriu. Kovojant dėl darbo vietų, dėl ekonominio kilimo ir politinės galios dažnai reikia ir būtina gerai mokėti daugumos kalbą. Atimti kam nors gebėjimą kalbėti daugumos kalba reikštų atimti iš galimybes pasiekti sėkmę. Tačiau nebūtina, kad labai geras daugumos kalbos mokėjimas būtų užtikrinamas įgūdžių kalbėti mažumos kalba sąskaita. Dvikalbystė paprastai yra papildymo, o ne atėmimo atvejis, tai daugyba, o ne dalyba.

Ar skirtingose situacijose ir su skirtingais žmonėmis (pvz., su svečiais) mano vaikas turėtų kalbėti atskiromis kalbomis?

Viena pagrindinė mintis auginant dvikalbius vaikus yra mintis apie ribas tarp kalbų. Dvikalbystės specialistai tradiciškai pabrėžia, kad labai svarbu, jog vaikų kalbų kontekstai būtų atskirti vienas nuo kito. Pavyzdžiui, tai atsitinka tokiais atvejais, kai vienas iš tėvų su vaiku kalba viena kalba, o kitas – kita. Vaikui klausantis tų kalbų, atskyrimas labai aiškus. Kalbos atskyrimas leidžia vaikui lengviau atskirti, kuria kalba su kuriuo iš tėvų jis turėtų kalbėti.

Panašus aiškaus dviejų kalbų atskyrimo pavyzdys yra dvikalbės mokyklos Jungtinėse Amerikos Valstijose. Tokiose mokyklose nustatytas kalbų kaitaliojimas. Pavyzdžiui, vieną dieną mokymo programa dėstoma ispanų kalba, kitą dieną – anglų, keičiant jas pakaitomis tam, kad būtų užtikrinta, jog mokymo programoje kalbos būtų lygiavertės. Pagrindinė pakaitinių dienų skirtingomis kalbomis mintis yra išlaikyti aiškias ribas tarp kalbų. Kalbų atskyrimas viena nuo kitos padeda ugdyti dvikalbystę, o ne patirti Babelio bokšto maišaties ir kalbų kratinio nepatogumų.

Nuoseklaus kalbų atskyrimo vertė tampa akivaizdesnė, kai mes kalbame apie atskyrimo stoką. Įsivaizduokite vieną iš tėvų, kuris su vaiku kalba ir prancūziškai, ir angliškai. Jis keičia kalbas ir sakinio viduje, ir sakydamas atskirus sakinius. Vienas rezultatas gali būti tas, kad vaikas pamėgdžios vieną iš tėvų, maišydamas kalbas sakinio viduje. Ankstyvuoju vaiko dvikalbystės raidos etapu tai yra natūralu ir gali būti toleruojama. Vaikui augant, atskyrimas tampa vis svarbesnis. Jei vienas iš tėvų chaotiškai vartoja abi kalbas, vaikas gali manyti, kad yra viena bendra kalbos sistema. Todėl kalbų maišymas tam vaikui gali tapti normalius ir natūralus dalykas. Dvikalbių vaikų tėvai paprastai nori anksti išvengti tokio maišymo (nebent perėjimas iš vienos kalbos į kitą būtų naudojamas siekiant tam tikro rezultato).

Atskyrus kalbas vieną nuo kitos ir tarp jų nubrėžus aiškias ribas, dvikalbystės raida bus efektyvesnė, labiau visuomeniškai priimtina ir tinkamiau aprūpins vaiko kalbinę atmintį bei kalbos repertuarą. Tačiau yra šeimų, kuriose kalbos maišomos, bet vaikas vis dėlto išmoksta jas atskirti, nors kartais ir šiek tiek vėliau. Vienas iš tėvų pastebėjo:

„Kalbėdami tiesiogiai vienas su kitu, ir aš, ir mano vyras gana laisvai keičiame kalbas ir pereiname iš anglų į italų kalbą. Taip daro daug dvikalbių porų, kurias mes pažįstame... Mūsų vaikai puikiai supranta italų ir anglų kalbas. Jie nekalba su manimi ar su tėvu vien tik viena kuria nors kalba... Nėra požymių, kad mūsų vaikai būtų susipainioję." (Bilingual Family Newsletter, 1997 m., 14 tomas, Nr. 2, 6 p.).

Vaikai yra linkę susikurti savas (laikinas) kalbos ribas, ypač ankstyvojoje vaikystėje. Pavyzdžiui, esant situacijai „vienas iš tėvų – viena kalba", vaikas gali būti įpratęs kalbėtis viena kalba tik su tėvu. Laukiama kalbos riba yra ta, kad visi vyrai kalba ta kalba. Laukiama, kad visos moterys kalbės kita kalba.

Kaip galima pasiekti, kad kalbos būtų atskiriamos? Kokią strategiją pasirinkti?

1) „Viena kalba – vienas iš tėvų." Kiekvienas iš tėvų kalba su vaiku kita kalba, o vaikas atsako būtent ta kalba.

2) Mažumos kalba – tik namuose. Ne namuose vaikai pratinasi kalbėti daugumos kalba.

3) Antrąja kalba kalbėti tam tikromis savaitės dienomis, pavyzdžiui, savaitgaliais ar pakaitomis. Taip elgtis geba dvikalbės šeimos, tačiau lieka atviras klausimas dėl šio būdo natūralumo ir dirbtinumo.

4) Kita nei namuose kalba vartojama mokykloje ar kitoje institucijoje (pvz., atvejai, kai ivritą vaikai vartoja sinagogoje arba arabų kalbą – mečetėje, arba lanko šeštadienines ir sekmadienines mokyklas, kad įgytų kalbos vartojimo patirties).

Šeiminis gyvenimas ne visada yra paprastas, kad kalbas būtų galima lengvai atskirti, ypač tada, kai stengiamasi sukurti kalbų harmoniją. Esant situacijai „vienas iš tėvų – vena kalba", yra problema – kuria kalba tėvai kalba tarpusavyje? Kuria kalba kalbama šeimoje, susirinkus kartu (pvz., pietaujant)? Toks sprendimas gali išardyti kalbos harmoniją šeimoje vienos kalbos naudai. Pagrindinis orientacinis principas tėvams – stengtis pasiekti apytikrę dviejų kalbų kokybės harmoniją, kokią suvokia vaikas. To negalima pasiekti matematiškai, nustatant vienodas laiko ar skatinimo dalis. Tačiau harmoniją reikia rūpestingai apgalvoti ir apsvarstyti. Kai šeimoje esama daugiau vaikų (brolių ir seserų), nėra taip lengva nustatyti, kuria kalba jie turi kalbėtis.

Reikia, kad į tėvų diskusijas apie kalbų harmoniją būtų įtraukiamas kalbų dominavimo ir jų statuso visuomenėje, mokykloje ir šeimoje klausimas. Pavyzdžiui, kai vienos kalbos prestižas yra mažesnis, namuose tai kalbai gali būti suteikiama didesnė reikšmė. Svarbiausias taškas – tėvas,

kuris su vaiku kalba daugumos kalba ir motina, kuri kalba mažumos kalba. Reikia, kad tėvas apsvarstytų galimybę kalbėti namuose mažumos kalba tam, kad būtų pakeltas tos kalbos statusas vaiko akyse.

Kai abu tėvai su savo vaikais kalba viena kalba, kyla klausimas, kuria kalba kalbėti su vaikais, kai ateina svečių. Ar, pavyzdžiui, tėvai laikosi mažumos kalbos (kuri yra įprasta), ar jie pereina į daugumos kalbą, kad neišskirtų svečių? Arba kitaip, kaip pataria kai kurie specialistai, tėvai elgiasi kaip įprasta, – ne griauna įprastų kalbos normų, bet svečiams verčia iš kitos kalbos?

Jei niekas nesikeičia, svečiams reikia mandagiai paaiškinti apie kalbos vartojimo namuose taisykles. Kad svečiai nebūtų išskirti, kas nors gali versti svečiui, kai to prireikia. Jeigu visi šeimos nariai laikinai pradeda kalbėti svečio kalba, vaikui galima duoti signalą, kad dabar yra tas atvejis, kai etiketas reikalauja pakeisti šeimos kalbą. Vaikai paprastai greitai suvokia, kuria kalba su kuo reikia kalbėtis esant tam tikrai situacijai.

Tarpinis sprendimas – tiesiogiai kalbantis su svečiu, pereiti į jo kalbą. Kai šeima kalbasi tarpusavyje, laikomasi įprastų kalbos vartojimo normų.

Nėra paprasto atsakymo į klausimą, ką daryti tada, kai sulaužomos įprastos kalbos vartojimo normos. Kalbos problemos susipina, kai susiduriama su etiketu, asmeniniais santykiais, tolerancija ir įpročiais. Atsakymai natūraliai priklausys nuo kultūrų ir nuo šeimų. Tačiau galimos kai kurios rekomendacijos. Pirmiausia pageidautina, kad tėvai retrospektyviai ir žiūrėdami į ateitį aptartų tokias dažniausiai susiklostančias bendrąsias situacijas. Naudinga suplanuoti, kokia kalba bus kalbama su svetimaisiais ir tarpusavyje. Supratimas šeimoje įtvirtins tą kalbą šeimoje, o svečiui parodys, kokia situacija yra įprasta. Vis dėlto paradoksalu, tačiau svarbu, kad būtų elgiamasi įprastai ir mandagiai, kad kalba darytų gyvenimą džiaugsmingą, o ne būtų našta.

Dvikalbiams paprastai yra įprastas dalykas tikslingai pereiti iš vienos kalbos į kitą. Po pradinio laikotarpio (per kurį vaikas sužino, kad yra dvi skirtingos kalbos ir pakankamai žino apie dvilypumą) yra daug atvejų, kai dvikalbiai pokalbio metu naudingai pereina iš vienos kalbos į kitą, t. y. tam, kad pabrėžtų mintis, perteiktų pagrindines žinias, perpasakotų ankstesnius pokalbius, netgi kad neįsileistų į pokalbius kitų žmonių. Todėl perėjimas iš vienos kalbos į kitą po to, kai kalbos būna saugiai atskirtos, yra vertingas dvikalbio kalbos laimėjimas, turintis savo funkciją ir paskirtį.

Ar mano vaikas turėtų vartoti dvi kalbas, kalbėdamas su tuo pačiu asmeniu?

Ankstyvaisiais dvikalbystės raidos metais yra naudingiau, jeigu vaikas su tam tikru asmeniu nuosekliai kalbėsis tik viena kalba. Mažas vaikas dažnai sutrinka, kai kažkas yra akivaizdžiai kitaip, nei „viena kalba – vienas asmuo". Įsivaizduokite situaciją, kai vaikas kalba prancūziškai su tėvu, atsakinėjančiu angliškai. Vaikas bando atsakinėti anglų kalba, o tada tėvas pereina į prancūzų kalbą. Vaikas gali pasijusti nesaugus ir susipainioti. Kai mažesnis vaikas kalba ir klausosi, jam reikia saugumo ir stabilumo. Naudinga nustatyti aiškias kalbos ribas ir aiškiai atskirti vieną kalbą nuo kitos.

Tipiška situacija, kai vaikas nukrypsta nuo nustatytų kalbos ribų. Pavyzdžiui, esant situacijai „vienas iš tėvų – viena kalba", tėvas gali pastebėti, kad vaikas pradeda su juo kalbėtis ta kalba, kuria lig šiol kalbėjosi motina. Kad būtų išlaikytos kalbos ribos, tėvas gali imtis mandagios ir maloningos perorientavimo taktikos, pvz.:

„Atsiprašau, ką tu sakei?"

„Ko, sakei, nori?"

„Pasakyk tai mūsų kalba."

„Pakartok dar kartą."

„Nevisiškai supratau. Gal galėtum pakartoti [prancūzų kalba]."

Jei tokios taktikos laikomasi nuosekliai, vaikas netrukus supras, kad yra nustatytos tvirtos kalbos ribos.

Tačiau jei tik vaikas pasiekė priimtiną kalbos atskyrimo lygį, nėra neįprasta, kad paaugęs jis abi kalbas pradės vartoti su abiem asmenimis. Kalbantis asmeniškai su vienu, paaugusio vaiko nuostata vartoti vieną kurią nors kalbą su konkrečiu asmeniu paprastai bus nekintama. Kai tik į pokalbį įsijungia kiti žmonės, paaugęs vaikas gali pereiti iš vienos kalbos į kitą. Pavyzdžiui, jei motina su vaiku tarpusavyje paprastai kalbasi prancūziškai ir į pokalbį įsijungia tėvas, kuris moka tik anglų kalbą, vaikas natūraliai pereis į anglų kalbą, kad į pokalbį yra įsijungę ir tėvas, ir motina. Vaikai yra stebinamai sumanūs, jie žino, kada pereiti iš vienos kalbos į kitą. Iš dalies dėl to atrodo, kad dvikalbiai, esant tam tikroms kalbinėms situacijoms, turi daugiau socialinio jautrumo, nei vienakalbiai.

Tokie kalbos keitimai kartu kelia pavojų, kad viena kalba taps vyraujanti. Jei kitos kalbos kalbėjimo patirtis ir jos vartojimo skatinimas mažėja, tada ta kalba negali toliau vystytis. Tokiu būdu tėvai turi išlaikyti kompromisą tarp: 1) „laisvos rinkos kalbos ekonomikos", kai dviejų kalbų srautą diktuoja atsitiktiniai įvykiai: 2) labai sistemingos ir taisyklėmis saistomos kalbos strategijos.

Ar mano vaiko nusistatymai paveiks antros kalbos mokymąsi?

Tėvai gali sukurti skatinančią kalbinę aplinką, tačiau to nepakanka. Tėvai gali pasiimti vaiką į daugybę kelionių, namuose duoti daugybę šaltinių ir medžiagos, skirtos praktikuoti ir keisti kalbą. Tėvai gali užtikrinti, kad vaikas susitiktų su kitais žmonėmis, vartojančiais tą mažumos kalbą. Visa tai yra naudinga ir duos vaikui puikią galimybę tapti dvikalbiu. Tačiau jei nėra įkvepiamas vaiko nusistatymas, motyvacija ir susidomėjimas jų kalbomis, tėvai gali pamatyti, kad viltys išugdyti dvikalbį vaiką neišsipildė.

Apsvarstykime šį klausimą ir aptarkime analogišką situaciją. Kai kurie tėvai perka savo vaikams daugybę knygų. Tokie tėvai dažnai tiki, kad davus vaikams milžinišką biblioteką, jų vaikai taps raštingi. Aiškiai nepakanka vien tik sukurti tinkamą fizinę aplinką skaityti. Vaikai turi būti skatinami skaityti. Kita tėvų grupė yra linkusi manyti (ir mokyti), kad skaitymas yra įgūdis. Kiekvieną vakarą skrupulingai skiriamas pusvalandis mokyti vaiką skaityti. Puiku, bet to negana. Tokie tėvai gali pamatyti, kad tada, kai vaikai jau patys geba skaityti, jie nebesidomi knygomis. Vaikai buvo išmokyti, kad skaitymas yra įgūdis, o ne maloni naudinga veikla. Teigiamo vaikų požiūrio į skaitymą skatinimas, knygų kaip džiaugsmo suvokimas ir vaikų skatinimas mokantis skaityti yra labai svarbūs dalykai, ugdant ilgalaikius skaitymo įpročius.

Ta pati idėja tinka ir dviem kalboms ugdyti. Labai svarbu sukurti skatinančią aplinką, kuri padeda vystytis žodynui ir kalbos struktūrai, taip pat užtikrinti, kad vaiko kalbos įgūdžiai būtų gerai išugdyti, tačiau to nepakanka. Svarbu ir tai, kad vaikas turėtų teigiamą nuostatą abiejų savo kalbų atžvilgiu. Tėvai yra tik vienas vaiko kalbos skatinimo šaltinis. Pavyzdžiui, pastebėtas mažumos kalbos visuomenėje statusas paveiks vaiko nuostatą dėl kalbos. Maištingam paaugliui tėvų nuomonė gali turėti priešingą nei tikėtasi poveikį. Prieš pagrindinį paauglystės tarpsnį ir per jį tėvai gali sukurti vaikui tinkamą kalbinę aplinką. Tėvų kuriamos kalbinės aplinkos pavyzdžiai: išmintingai pasirinkta vidurinė mokykla, vaiko pasiėmimas drauge į įvairius renginius, kur vartojama mažumos kalba bei draugų, kurie kalba mažumos kalba, pasikvietimas į svečius.

Vaikų kalbinė savigarba gali būti didinama žavintis, o ne tik stebint jų įgūdžius kalbėti abiem kalbomis. Retkarčiais ištartas mandagus pagyrimas, šypsena, paplekšnojimas per petį už dvikalbystę skatins palankų nusistatymą abiem kalboms. Teigiamas požiūris į dvikalbystę – tai ilgalaikis dvikalbystės išsaugojimas vaiko sieloje.

Ar protinga ugdyti trim kalbom kalbantį vaiką?

Įvairiose pasaulio dalyse yra vaikų, kurie mokosi dviejų ar daugiau vietos kalbų ir valstybinės kalbos. Atskirose Indijos ir Skandinavijos dalyse, Afrikoje ir Azijoje yra daug vaikų, kurie tampa trikalbiai ar daugiakalbiai. Kai kuriose Žemės rutulio dalyse trikalbystė yra gana

įprastas ir natūralus reiškinys. Trikalbystė turi tendenciją būti labiau šnekamosios kalbos, o ne literatūrinio lygmens.

Nėra atlikta tiek daug trikalbystės ir daugiakalbystės šeimoje tyrimų, kad būtų galima duoti aiškų patarimą. Tačiau Kanadoje buvo tirti vaikai, kurie tampa trikalbiais. Jie išmoksta anglų, prancūzų kalbų ir ivritą (bei anglų, prancūzų ir tenykštės Šiaurės Amerikos indėnų kalbos). Atrodo, kad skandinavai iš dalies turi sėkmingos patirties ugdant trikalbius vaikus. Daug Skandinavijos šalių vaikų mokykloje mokosi dviejų kalbų (pvz., anglų ir vokiečių), o taip pat laisvai kalba gimtąja kalba. Kalbos mokymosi statusas Skandinavijos šalyse yra pakankamai aukštas. Kai kuriose Afrikos, Azijos ir Indijos dalyse trikalbystė irgi yra santykinai dažna ir priimtina. Trikalbystė yra įmanoma ir naudinga.

Vienas dokumentuose užfiksuotas kelias į trikalbystę – tai tėvų kalbėjimasis su savo vaikais namuose dviem skirtingomis kalbomis. Išsilavinimą vaikai įgyja trečiąja kalba. Bendruomenės daugumos kalba darys įtaką santykiniam trijų kalbų stiprumui. Meistriškumas kalbėti trimis kalbomis laikui bėgant keisis. Stabili trikalbystė atrodo mažiau tikėtina, nei stabili dvikalbystė. Sukurti trikalbystę ankstyvaisiais metais yra šiek tiek lengviau, nei ją sėkmingai išlaikyti paauglystės metais. Reikia mokyklos, kurios požiūris į daugiakalbystę ir daugiakultūrinę aplinką būtų teigiamas, užtikrinant palankų vaiko požiūrį į kalbų judrumą.

Toliau pateikiamas literatūros sąrašas tiems, kurie nori toliau tęsti pavyzdžių apie trikalbių vaikų auginimą tyrimą. Viename pavyzdyje (Charlotte Hoffman) pasakojama apie ispanų (išmokta daugiausia iš tėvo ir auklių), vokiečių (išmokta daugiausia iš motinos ir kelionių metu) ir anglų (išmokta daugiausia iš bendraamžių ir mokykloje) kalbomis kalbančius vaikus. Buvo laikomasi taisyklės „viena kalba – vienas iš tėvų". Anglų kalba tapo dominuojanti, nes bendraujant šia kalba buvo įgyjama mokyklinė patirtis bei plėtojami ryšiai su bendraamžiais.

Kai kurie trikalbių vaikų tėvai pamato, kad yra naudinga, kai vienas iš tėvų (arba abu) taip pat mokosi naujos kalbos. Nors vienas iš tėvų ir nebus puikus naujos kalbos pavyzdys, vis dėlto vaikui siunčiama svarbi žinia, kad daugiakalbystė šeimoje yra labai vertinama. Nors visada yra tokio tėvų mokymo klaidų. Kol egzistuoja tokia tėvų mokymo klaidų rizika (pvz., kad vaikas išmoksta neteisingų formų), vaikas galės sužinoti, kad naujos kalbos išmokimas yra naudingo mokymosi visą gyvenimą ir šeimos gyvenimo dalis.

Viena išlyga dėl trikalbystės yra ta, kad bent jau viena kalba turėtų būti išmokta puikiai. Vaiko pažintinės raidos laikotarpiu labai svarbu, kad bent viena kalba vystytųsi pagal jo amžių. Pavyzdžiui, vaikams reikia pakankamai mokėti kalbą, kad jie galėtų susidoroti su didėjančiu mokyklos mokymo programos abstraktumu. Šioks toks pavojus yra ir menkas visų trijų kalbų ugdymas. Tai trukdytų vaiko pažinimui, ir tam reikia papildomo budrumo, papildomų įsipareigojimų ir atidumo šeimoje.

Literatūros sąrašas

Charlotte Hoffman, 1985 m. *Language acquisition in two trilingual children. Journal of Multilingual and Multicultural Development.* 6 tomas, Nr. 6, 479–495 p.

Christine Helot, 1988 m. *Bringing up children in English, French and Irish: Two case studies. Language, Culture and Curriculum,* 1 tomas, Nr. 3, 281–287 p.

Ar siekiant dvikalbystės ir raštingumo dviem kalbomis, mergaičių ir berniukų pažanga skiriasi?

Vaikai, besimokantys dviejų kalbų, esti labai skirtingi, tad jų žinių lygis taip pat dažnai būna skirtingas. Mergaitės ir berniukai skirtingai įsisavina informaciją. Tokie skirtumai gali būti susiję su asmens savybėmis, bendravimo ta kalba su tėvais ir kitais žmonėmis kokybės ir kiekybės, kontekstu, aplinka ir atmosfera, kurioje tarpsta kalba, bei su vaikams daromu spaudimu ir jų motyvacija. Tačiau kaip dažnai nutinka plačiai apibendrinant su daugeliu išimčių, yra tendencija,

kad mergaičių dvikalbystė vystosi greičiau. Tai gali būti iš dalies susiję su tėvų lūkesčiais, kurie skiriasi berniukų ir mergaičių atžvilgiu. Pavyzdžiui, daugelis tėvų tikisi, kad mergaitės greičiau nei berniukai išmoks gerai skaityti. Lyčių atskyrimas gali kilti dėl tėvų kalbėjimo ta kalba tarpusavyje ir su mergaitėmis ir berniukais, lyčių stereotipų bei mokytojų lūkesčių ir elgesio.

Nėra jokios priežasties tikėti, kad mergaitės turi daugiau gabumų nei berniukai tapti dvikalbėmis. Nėra jokios priežasties su mergaitėmis elgtis kitaip nei su berniukais (ar atvirkščiai) ugdant dvikalbystę vaikystėje. Problema gali tapti šių dviejų lyčių nusistatymas prieš mažumos kalbas, ypač paauglystės metais. Pavyzdžiui, Velse yra akivaizdžių įrodymų, kad berniukai, palyginti su mergaitėmis, linkę suformuoti ne tokį palankų nusistatymą į mažumos kalbas. Paauglystėje ir ankstyvosios brandos metais mergaitės yra linkusios išlaikyti dvikalbystę, o berniukai šiek tiek daugiau nukrypsta į anglišką vienkalbystę. Tai iš dalies atspindi, kokią elgseną nulemia statusas ir bendraamžių pritarimai, žiniasklaidos priemonių įtaka bei besitęsianti tėvų ir kultūros įtaka. Šiuo lyčių klausimu yra ir daug išimčių. Paauglių tendencijos taip pat nėra pastovios.

Ar pirmagimių ir vėliau gimusių vaikų dvikalbystės raida skiriasi?

Nuo 1950 m. ir vėliau atlikta daugybė tyrimų, siekiant parodyti, kad vaiko raidai brolių ir seserų santykiai turi nepakankamai įvertintą poveikį. Yra tendencija, kad vienturčių, pirmagimių ir jaunesniųjų brolių bei seserų asmens savybės ir motyvacijos savybės yra šiek tiek kitokios, kad yra kitokie pasiekimai mokykloje ir vėliau. Apie tai, kaip broliai ir seserys paveikia kalbinę aplinką namuose, ypač dvikalbėse šeimose, yra beveik netyrinėta. Gimus antrajam[D6] vaikui, kalbos normos namuose būna jau santykinai gerai nusistovėjusios, o sprendimai dėl kalbos vartojimo namuose jau būna priimti. Kalbos, kuria pirmagimis kalba su kiekvienu iš tėvų, vartojimo tvarka jau yra standartizuota, tikintis, kad jaunesnysis vaikas irgi laikysis panašaus modelio.

Nauja yra tai, kad atsiranda bendravimas tarp vyresnio ir jaunesnio vaiko. Jei motina vaikus globoja visą laiką, jos kalba gali būti atkartojama vaikams bendraujant tarpusavyje (ypač tada, kai vaikai maži ir jeigu ji kalba daugumos kalba). Pavyzdžiui, jeigu motina su savo vaikais kalba ispaniškai, vaikai tarpusavyje gali kalbėtis ispaniškai. Kiekvieną kartą šeimoje atsiradus naujam nariui, kalbos harmonija gali pakisti. Jaunesniojo ir vyresniojo vaikų girdimų ir šnekamų kalbų santykis gali būti kitoks. Jaunesnysis vaikas gali daug išmokti, klausydamasis kitų vaikų ir su jais kalbėdamas. Vyresnieji vaikai jaunesniesiems broliams ir seserims pateikia kalbos modelį. Todėl jaunesniųjų brolių ir seserų dvikalbystės raida yra šiek tiek lėtesnė, nes jie būna atitraukti nuo pažangesnio bendravimo kalba su motina ir vyresniaisiais broliais ir seserimis ir iš dalies dėl to, kad kopijuoja brolius ir seseris. Kiti broliai ir seserys taip pat linkę atsakyti į jaunesniojo brolio ar sesers klausimus.

Jaunesniesiems broliams ir seserims pranašumas galėtų būti tas, kad tėvai sukaupė naudingos patirties dėl kalbos vartojimo namuose. Tėvai išmoko ir tapo kompetentingi auginti dvikalbius vaikus. Nerimo, kuris vyravo auginant vyresnįjį, yra mažiau. Sprendimai dėl to, kokioms aplinkybėms esant, kurią kalbą su kuriais žmonėmis reikia vartoti, jau bus priimti. Arba kitaip tariant, šeimoje (ir su svetimais) yra nerašytos ir priimtos kalbos vartojimo normos, kurios jau yra nusistovėjusios gimus antrajam ir vėlesniems vaikams, kurie tada priderinami prie nustatytos kalbos vartojimo tvarkos. Tokiu būdu bus mažiau nervingumo ir nerimo dėl vėliau gimusių vaikų dvikalbystės raidos.

Vėliau gimusiųjų vaikų kalbos istorija, palyginti su pirmagimiais, kartais būna kitokia. Kadangi keičiasi šeimos aplinkybės, kinta draugystės ryšiai, atsiranda geografinis, socialinis ir profesinis mobilumas, todėl ir dvikalbystės raidos galimybės gali kisti. Pavyzdžiui, pirmagimiai į namus atsiveda draugų, kurie gali būti kalbantys daugumos kalba. Žaidimų kalba gali pereiti į daugumos kalbą. Tokiu būdu jaunesnieji broliai ir seserys patirs santykinai daugiau sąveikos su daugumos kalba.

Kitas pavyzdys – kai tėvai emigruoja antrajam vaikui esant dar visai mažam. Priimančiosios šalies kalba antrojo vaiko gyvenime gali vaidinti dominuojantį vaidmenį, nei

pirmagimio. Šiuo atveju vyresnysis gali tapti aktyvesniu dvikalbiu, o jaunesnysis – pasyvesniu dvikalbiu. Tačiau gali atsitikti ir atvirkščiai. Retai kada paskelbtų pavyzdžių apie dvikalbes šeimas atvejais tarp brolių ir seserų dvikalbystės raidos galima išvesti lygiagretę. Kalbų įvairovė aptinkama ne tik plačiame pasaulyje, bet ir dvikalbėse šeimose.

Ar perėjimas iš vienos kalbos į kitą turi kokią nors naudą ir paskirtį?

Kai abu pokalbio dalyviai supranta abi kalbas, perėjimas turi paskirtį. Tai panašu į situaciją tarsi būtų pradėta vartoti trečioji kalba. Perėjimas iš vienų simbolių į kitus gali įvykti dideliuose sakinių blokuose, tarp sakinių ar sakinių viduje.

Kai kurie autoriai daro skirtumą tarp kalbos maišymo ir perėjimo iš vienų simbolių į kitus. Sąvoka „kalbos maišymas" vartojama tada, kai kalbama apie mažus dvikalbius vaikus, kurie atrodo (paviršutiniškai), kad netvarkingai vartoja vieną ar kitą kalbą. Perėjimas iš vieno simbolio į kitą naudojamas tada, kai kalbama apie dvikalbius, kurie atskiria dvi savo kalbas. Daug autorių dabar jaučia, kad maišymo ar perėjimo iš vienų simbolių į kitus skirtumas nėra juntamas ar realus. Ši diskusija yra susijusi su kita aktyvia diskusija apie tai, ar mažas dvikalbis vaikas susikuria dvi atskiras kalbines sistemas, ar tik vieną jungtinę sistemą. Nors šis klausimas tyrimais nėra patvirtintas, didėja įsitikinimas, kad dvikalbiai vaikai (dvejų metų amžiaus) pastebi dviejų skirtingų kalbų įvestis priklausomai nuo to, kas, kur ir kada kalba. Labai anksti maži vaikai žino, kuriai situacijai esant su kuo kuria kalba reikia kalbėti.

Vienakalbiai, kurie girdi dvikalbių perėjimą, gali manyti, kad tai rodo abiejų kalbų mokėjimo stoką. Patys dvikalbiai dėl savo perėjimo gali nerimauti arba atsiprašinėti ir priskirti jį prastiems kalbėjimo įpročiams. Nedaug dvikalbių savo dvi kalbas visiškai atskiria. Nedaug dvikalbių abiem kalbomis kalba taip sklandžiai, kaip vietiniai. Viena kalba gali daryti įtaką kitai kalbai, ir kartais dominuojanti dvikalbio kalba daro įtaką mažiau dominuojančiai kalbai. Tai nėra atsitiktinumas. Paprastai keičiant kalbas yra svarbi priežastis ir logika.

Vaikai yra linkę pereiti iš vienos kalbos į kitą tik tada, kai kalbasi su žmonėmis, mokančiais abi kalbas. Vaikai greitai sužino, ar perėjimas iš vienos kalbos į kitą įvairiems žmonėms yra priimtinas. Tai reiškia, kad dvikalbiai greitai išmoksta atpažinti tas visuomenines situacijas ir tuos žmones, su kuriais kalbėdami gali pereiti iš vienos kalbos į kitą. Vienas trikalbių (anglų, italų, urdu kalbos) vaikų tėvas rašė:

„Kai mano vaikams reikia kalbėti tik viena kalba... niekas netrukdo jiems kalbėti taisyklingai. Kai jie yra draugų, kalbančių dviem kalbomis, būryje,.. jie maišo vien tik tas dvi kalbas." (Shera Lyn Parpia Khan, rašantis į „Bilingual Family Newsletter", 1999 m., 16 tomas, Nr. 1, 5 p.)

54 puslapyje esančioje lentelėje pateikiami keli pavyzdžiai, kada dažniausiai pereinama iš vienos kalbos į kitą. Siekiant perteikti mintį, argumentuoti, autentiškiau pranešti apie tai, ką kas nors kitas sakė, pabrėžti draugiškumą, šilumą ir kartais neįtraukti kitų į privatų pokalbį, perėjimas iš vienos kalbos į kitą nėra kalbos trukdžiai ar kalbų maišymas. Tai yra trečioji subtili kalba, kurią dvikalbiai vartoja, siekdami sumanaus poveikio.

Perėjimo iš vienos kalbos į kitą pobūdį ir procesą veikia žinojimas, pademonstruotas statusas ir konteksto turinys bei juntami klausytojų kalbos įgūdžiai. Tai reiškia, kad perėjimas iš vienos kalbos į kitą nėra vien lingvistinis procesas, jis rodo svarbius socialinius ir galios ryšius.

Pagrindiniai perėjimo iš vienos kalbos į kitą vartojimo atvejai

Pabrėžti tam tikrą pokalbio dalį.

Jei žmonės nežino žodžio ar sakinio ta kalba, gali juos pakeisti kitos kalbos žodžiu.

Tiksliau perteikti mintį. Aptarinėdami kompiuterius, matematiką ar mokslą, vaikai gali pereiti iš namuose vartojamos kalbos į mokykloje vartojamą kalbą, siekdami padidinti išraišką ir užtikrinti supratimą.

Pakartoti frazę ar komandą. Pavyzdžiui, motina gali kartoti reikalavimą (pvz., eik miegoti. *Dos i'r gwely*) tam, kad jį akcentuotų ir pabrėžtų. Kartojimas gali būti naudojamas siekiant paaiškinti mintį. Kai kurie mokytojai mokyklose paaiškina idėją viena kalba, o tada ją paaiškina dar kartą kita kalba, tikėdami, kad pakartojimas sustiprins ar pagilins supratimą.

Draugiškumo išraiška. Pavyzdžiui, perėjimas nuo įprastos daugumos prie mažumos kalbos, kurią ir klausytojas, ir kalbėtojas supranta gerai, gali būti draugiškumo, bendros tapatybės išraiška. Per dalį pokalbio vartojant kalbą, kurią klausytojas moka geriau, gali būti išreiškiamas skirtumas, noras priklausyti ar būti priimtam.

Susiejant anksčiau vykusį pokalbį, asmuo gali papasakoti apie tą pokalbį ta kalba ar kalbomis, kuriomis jis vyko. Pavyzdžiui, du žmonės galėjo kalbėtis ispaniškai. Kai kuris nors perpasakoja apie pokalbį su vienakalbiu, kalbančiu anglų kalba, tas pokalbis perpasakojamas autentiškai – anglų kalba, t. y. ta kalba, kuria jis vyko.

Įsiterpimo į pokalbį būdas. Asmuo, bandantis įsiterpti į pokalbį, gali pavartoti kitą, nei vyksta pokalbis, kalbą. Arba kitaip – apie įsiterpimą į pokalbį gali būti pranešama pakeičiant kalbą.

Sumažinti pokalbio įtampą ir suteikti humoro elementų. Jeigu pasitarimo arba pokalbių, diskusijų įtampa padidėja, antros kalbos pavartojimas gali pranešti apie pasikeitusią nuotaiką.

Socialiniam atstumui parodyti. Pavyzdžiui, kai susitinka du žmonės, jie gali vartoti bendrą daugumos kalbą (pvz., Kenijoje – svahilų arba anglų kalbą). Pokalbiui įsisiūbavus, kai atsiskleidžia pašnekovų vaidmenys, statusas ir gentinė tapatybė, perėjimas prie regioninės kalbos gali reikšti, kad ribos išnyko, o toks perėjimas būtų solidarumo ir artimesniais tampančių santykių išraiška.

Nepriimti į pokalbį kitų žmonių. Vienas toks atvejis atsitiko Londono teatre. Labai aukštas ir stambus profesorius sėdėjo priešais dvi angliškai kalbančias moteris. Prieš pakylant uždangai, jos pradėjo šnekučiuotis velsiečių kalba ir bambėjo, kad joms vaizdą užstoja tas stambus vyriškis. Linksmasis profesorius nieko nepasakė. Pjesės pabaigoje jis paprasčiausiai pasisuko į tas moteris ir velsiečių kalba pasakė , kad viliasi, jog pjesė joms patiko. Išreikšti santykių ir nusistatymo pokyčius. Pavyzdžiui, verslo pokalbio, vykstančio pasaulyje priimta kalba, pabaigoje gali būti atsisveikinama nacionaline kalba.

Kada mano dvikalbis vaikas galės versti iš vienos kalbos į kitą?

Trejų ketverių metų vaikai pradeda gebėti (jei abi kalbos santykinai gerai išvystytos) versti paprastus žodžius ir sakinius iš vienos kalbos į kitą. Kartais vaikai tai daro automatiškai, daugiau pralinksmindami, prajuokindami ir suteikdami malonumo savo tėvams. Pavyzdžiui, jei vienas iš tėvų nemoka kalbėti ta kalba, vaikas kita kalba gali greitai pranešti gimdytojui tai, kas buvo pasakyta. Tokie pavyzdžiai gali būti apsilankymas gydytojo kabinete, susitikimas su pardavimo atstovais prie įėjimo, tėvų susirinkimas mokykloje, susitikimas su valstybės tarnautojais, apsilankymas parduotuvėse.

Vertimas vaikams yra labai teigiamas dalykas. Jis suteikia privilegijuotą padėtį ir galią. Perteikdamas vieno asmens žinią kitam, vaikas gali pridėti ir savo požiūrį, dalyvauti priimant sprendimą, pelnyti tėvų pagyrimą, įgyti statusą ir savigarbos, šeimoje būti labiau vertinamas, netgi susikurti privalumų pats sau! Vaikai gali tapti artimesni tėvams, kai jie turi vertėjo vertės. Priklausomybė yra abipusė. Vertimo veiksmas – tai empatijos išraiška, bendravimo tiltų statymas. Toks veiksmas gali padidinti dvasinę brandą, jautrumą, įžvalgumą ir pasitikėjimą savimi.

Tačiau vertimas vaikui gali tapti ir našta. Buvimas dviejų suaugusiųjų tarpininku dažnai reiškia, kad kalbos, į kurią verčiama, lygis yra aukštesnis nei įprasta. Pavyzdžiui, jei dvikalbis vaikas ar paauglys lydi motiną pas gydytoją, o motina nesupranta kalbos, kuria kalba gydytojas, medicininės kalbos vertimas vaiką gali nuvarginti. Vaikas gali patirti stresą dėl to, kad sužino asmeninę informaciją. Jei tėvams nesuprantant regiono daugumos kalbos nuolat vyksta spaudimas išversti, statant bendravimo tiltus tarp tėvų ir visuomenės, gali išnykti vaikystės malonumas ir smagumas.

Verčiant vaikui daromas spaudimas tada, kai tėvai tikisi, kad vaikas nedelsdamas išvers ir visiems parodys gebėjimą lengvai pereiti iš vienos kalbos į kitą. Vaikams kalba dažnai yra

natūralus, paprastas, pasąmonės dalykas. Kalbos vingrybės dviem kalbomis daugeliui vaikų atrodo keistai. Vertimas žaidimo forma yra dirbtinis, globėjiškas ir statantis į keblią padėtį.

Riba tarp vaiko dvikalbystės skatinimo ir džiūgavimo dėl jo gebėjimo kalbėti dviem kalbomis bei kalbos vingrybių atskleidimo „prievartiniams" klausytojams yra labai trapi. Vaiko savigarba ir nusistatymas dėl kalbų esant tokiai situacijai yra labai svarbus. Pagrindinis principas šiuo atveju – užtikrinti palankų nusiteikimą ir pasigėrėjimą dvikalbyste.

Kiek mano vaiko kalbos dvikalbystę paveiks daugumos kalba leidžiamos masinės informacijos priemonės?

Vienas svarbus klausimas, kurį dažnai kelia mažumos kalba kalbantys tėvai – tai klausimas apie žiniasklaidos poveikį vaikui. Nerimas yra dvejopas. Pirma, tokie tėvai nerimauja dėl kalbos, kurią teikia televizija, vaizdo juostos, internetas, asmeniniai kompiuteriai, radijas, kasetės ir kompaktiniai diskai, „dietos". Kadangi daugelis vaikų labai dažnai žiūri televiziją, pasyvus daugumos kalbos gavimas gali paveikti ir mažumos kalbos įgūdžius, ir naudingą mažumos bei daugumos kalbos vartoseną (skaitymą ir rašymą).

Kai kurios mažumos kalbos (dažniausiai kitos nei anglų kalba) yra linkusios tokiai angliškai ir amerikietiškai televizijai vaikams pateikti priešnuodį, mažumos kalba rengdamos televizijos programas ir įgarsindamos animacinius filmukus bei filmus vaikams. Tai sveikintina. Be to, svarbu ir tai, kad mažumos kalbos kultūra būtų platinama žiniasklaidoje. Pavojus yra tas, kad įgarsinti filmai ir animaciniai filmai mažumos kalba vis dėlto turės daugumos kalbos reliktų arba – anglo-amerikietiškos kultūros. Kultūros elementai televizijos transliacijose ir vaizdo juostose yra svarbūs, kadangi kalbos turinys perteikia vaikui kalbos statusą visuomenėje.

Tėvams, kurie nori, kad jų vaikai išmoktų ne vietinės kalbos, savo vaikams reikės gauti kaip galima įvairesnių žiniasklaidos priemonių. Žiniasklaidos priemonių indėlis į mažumos ar užsienio kalbos „dietą" yra svarbus ne tik kalbos žinioms pagilinti, bet ir perteikti kalbos vertę.

Taip pat reikia žinoti, kad žiniasklaida perteikia tik priimamąją[h7] kalbą. Retai kada vaikas kalba tam tikra kalba, žiūrėdamas televizorių ar klausydamasis įrašo. Įrašai, kasetės ir kompaktiniai diskai, kviečiantys vaiką įsijungti, yra vertingesni kalbos praktikos požiūriu. Vaikui išaugus viduriniuosius vaikystės metus ir žengiant į paauglystę, dažnai juntamas daugumos kalba leidžiamų žiniasklaidos priemonių daromas spaudimas. Bendraamžiai klausosi aukštesnį statusą turinčios anglo-amerikietiškos populiariosios muzikos, žiūri filmus ir televizijos programas. Įtaką darantys vaizdiniai vaikams iki paauglystės, paaugliams pernelyg retai gaunama mažumos kalba ir pernelyg dažnai – anglų kalba. Per tuos metus vaikų dvikalbystei gali kilti pavojus dėl to, kad jie prisitaiko prie tų bendraamžių grupių elgesio normų, kuriomis pabrėžiama daugumos kultūra.

Kalbos prestižas ar negatyvus jos įvaizdis greitai pagaunamas išėjus iš namų. Kai vaikai įsijungia į gatvių grupes, pradeda lankytis klubuose ir komandose, gležname amžiuje (pvz., nuo septynerių metų ir vėliau) jie suvokia kalbos vartojimo skirtumus. Žiniasklaida šį įspūdį tik stiprina ir didina. Tad reikia, kad tėvai stebėtų ir kartais kūrybiškai vartotų kalbą tam, kad būtų užtikrinama, jog kalbos „dieta" netapo stabili ir tik viena kalba, o kita kalba tapo „puota".

Tyrimai rodo, kad vaikai, išlaikantys mažumos kalbą, paauglystės metais yra lankę užklasinius renginius ta mažumos kalba. Velse atliktas tyrimas rodo, kad žiniasklaida, leidžiama daugumos kalba, nėra grėsminga paauglių vartojamai mažumos kalbai. Greičiau atsitraukimas nuo mažumos kalbos, retesnis dalyvavimas popamokiniuose renginiuose mažumos kalba yra priežastis, kodėl paaugliai atmeta kalbą. Paauglio kultūra tampa svarbiausiu to paauglio kalbos gyvavimo kultūros elementu.

Ar muzika ir teatras gali padėti mano vaiko dvikalbystės raidai?

Kad kalba būtų gyva vaikui būtini trys aktyviai veikiantys tos kalbos poreikiai. Reikia, kad kalba vaikui būtų vertinga ir naudinga, teikianti džiaugsmą ir malonumą. Muzika ir teatras – tai tik dvi tos įvairios veiklos dalys, kurioms esant vaikas gali mėgautis kalbos vartojimu. Tokiais atvejais kalba yra priemonė, o ne tikslas. [D8]Klausydamas muzikos ir dažnai lankydamasis teatre vaikas beveik nepastebimai ugdo kalbos įgūdžius.

Pavyzdžiui, įsivaizduokite, kad jūsų atžala, vaikų darželyje atlikdama dainą, energingai šoka, juda ratu ir išdainuoja žodžius. Vaikas nesąmoningai mokosi kalbos, sujungdamas žodžius ir veiksmus linksminasi ir yra ugdomas – viskas vyksta tuo pačiu metu. Atlikdami ritmus, kurių moko auklėtoja ar vaidindami pasaką, vaikai ne tik mokosi kalbos, mėgaujasi teatru ir gerai leidžia laiką, jie pažįsta kultūrą, susijusią su ta kalba. Kalba įtvirtinama.

Kai kalbos mokomasi pasitelkiant veiksmus, skatinančius vaiką (pvz., apsipirkimas, valgio gaminimas, dainavimas, vaidinimas, nuoširdus ir linksmas darbas prie rašomojo stalo[D9]), tada kalba vaikui išlieka gyva.

Paauglystės metais svarbu, kad siekiant išlaikyti kalbą, vaikai užsiimtų skatinančia veikla. Tai ypač svarbu „silpnesnės" arba mažumos kalbos atžvilgiu. Jeigu roko muzikoje ir vakarėliuose, juokaujant ir meilės reikaluose vartojama mažumos kalba, tais sunkiais paauglystės metais dvikalbystė gali būti pranašumas. Jei paaugliams nesuteikiama galimybė dalyvauti renginiuose mažumos kalba, tada visi geri namuose pasiekti rezultatai ugdant ankstyvąją dvikalbystę gali nunykti ir išblankti.

Ar kompiuteriai ir informacinės technologijos paveiks mano vaiko dvikalbystę?

Daugėjant mažų kompiuterių, elektroninio pašto ir bibliotekų duomenų bankų, kompiuterių mokyklose ir plintant informacijos ir ryšio technologijoms, daugumos kalba (ypač anglų) buvo skatinama mažumos kalbų sąskaita. Dauguma programinės įrangos yra tik anglų kalba. Kai vaikai pradeda naudotis kompiuteriu, tikėtina, kad jie dirbs terpėje, kur vartojama anglų kalba. Tai taip pat reiškia, kad aukštą statusą turinti elektroninė įranga prilyginama aukštam anglų kalbos statusui. Pastebima tendencijų, kad anglų kalbos prestižas iškeliamas mažumos kalbos, kuri atrodo esanti labiau senamadiška, tradicinė ir istorinė, sąskaita.

Negalime sukišti savo galvų į smėlį ir įsivaizduoti, kad internetas ir asmeniniai kompiuteriai mūsų gyvenime nebus svarbūs. Informacinė visuomenė ima reikalauti, kad beveik visi vaikai įgytų šiek tiek žinių apie kompiuterių naudą, jų naudojimą namuose, mokykloje, verslo ir visuomeninėms reikmėms. Anglų kalbos dominavimas kompiuterinėse programose reiškia, kad puoselėdami kalbų lygybę namuose, tėvai į tai turi atsižvelgti. Gali būti netgi svarbiau, kad kai kas vyktų kita nei anglų kalba (pvz., apsilankymas bažnyčioje, klubuose ir būreliuose, gyvenimas greta kitakalbių kaimynų, kad vaikas turėtų galimybę kalbėti ta kalba, kurią moka prasčiau.) Dvikalbei programinei įrangai, reguliuojančiai vaiko mąstymo sistemą, reikia patirties žiniasklaidos srityje, kuri nusitęstų už kompiuterių teikiamo žavesio ir interneto intrigos ribų.

Ar svarbios įdarbinimo perspektyvos, stengiantis išsaugoti vaiko kalbas, kol jis suaugs?

Kalbai gyvuoti labai svarbūs du veiksniai: 1) reikia, kad kalba būtų atkuriama šeimoje. Dvikalbystė gyvuoja dėl jos užimamos vietos tėvo ir motinos gyvenime, bendruomenėje bei dėl kalbos ryšio su kultūra ir paveldu; 2) kalba turi būti naudinga socialine ir ekonomine prasme. Kalba asmens sieloje ir visuomenėje gyvuoja geriau, kai turi ekonominę vertę. Pavyzdžiui, vaikas, kuris kalba

mažumos kalba ir kuria mokoma mokykloje. Jei ta kalba nėra vartojama darbe, jos vertė žymiai sumažės, netgi dings. Kai kalbos turi vartojamąją vertę darbo rinkoje, tada kalbos mokymasis ir dvikalbystė turės papildomos varomosios jėgos ir energijos.

Kaip ir kiekvienam asmeniui, dvikalbiams reikia patekti į darbo rinką ir praturtėti. Dvikalbiai pirmiausia ir dažniausia nori išvengti skurdo, nepriteklių ir paniekos. Namų, bendruomenės ir kultūrinės kalbos gyvenimo kokybė iš dalies pagrįsta pinigais. Kalba ir šeimos biudžetas nėra atskirti viena nuo kito.

Ir dabar, ir ateityje darbo rinkose kai kurie dvikalbiai turės pranašumų, nes jie gali priklausyti skirtingoms kalbos grupių darbo rinkoms. Dvikalbiai lengviau prisitaiko, jie gali būti mobilesni, eidami tarpininkų, brokerių, pardavimo vadybininkų ir pardavėjų pareigas. Kalbantys prancūzų ir anglų, vokiečių ir anglų, vokiečių ir prancūzų, japonų ir prancūzų kalbomis (bei kitomis kalbomis) ateityje galės laisvai patekti į tarptautines darbo rinkas. Europos Sąjunga siekia suteikti statusą įvairioms Europos kalboms. Tai reiškia visišką pagrindinių tarptautinių kalbų – vokiečių, prancūzų, italų, ispanų ir anglų – pripažinimą; pripažinimą vietinės pirmosios kalbos, pvz., airių, bei paramą rečiau vartojamoms Europos kalboms, pvz., Liuksemburgo dialektui, ocitanų ir fryzų kalboms.

Kokia situacija yra tų žmonių, kurie moka tik mažumos kalbą? Be abejo, labai svarbu, kad jie išmoktų sklandžiai kalbėti daugumos kalba. Ispaniškai kalbantys amerikiečiai paliudys, kad siekiant aukštų pareigų, reikalaujama sklandžiai kalbėti angliškai. Reikia, kad kalbantys mažumos kalba būtų dvikalbiai, tuomet yra didesnė tikimybė, kad padidės jų sėkmė.

Kai tik įmanoma, reikia skatinti įsidarbinti mažumos kalbos atstovus tam, kad ta mažumos kalba išliktų. Reikia, kad ta mažumos kalba, kuri visuomenėje matoma kaip vartojama ir turinti vertę, būtų įsidarbinimo perspektyva, kur mažumos kalba yra būtina ir vertinama. Pavyzdžiui, Šiaurės Velso Gwyneddo grafystėje, kad įsidarbintum mokytoju, tarnautoju ar taptum vietos verslininku, reikia puikiai mokėti ir velsiečių, ir anglų kalbas. Kalbant apie paaukštinimą Katalonijoje, dažnai reikalaujama puikiai mokėti ispanų ir katalonų kalbas. Mokantys baskų ir ispanų kalbas Baskų regione jaučiasi saugiau ir turi galimybę lengviau įsidarbinti . Ankstesnysis senosios Vokietijos Federacinės Respublikos kancleris Helmut Schmidt kartą yra pasakęs: „Jei norite pas mus pirkti, galite kalbėti bet kuria kalba, stengsimės jus suprasti. Jei norite mums parduoti, tada turite kalbėti mūsų kalba."

Kai įdarbinimo perspektyvos reikalauja dvikalbystės arba teikia jai pirmenybę, tai labiau skatina dvikalbius gerai išsaugoti abi kalbas iki brandos amžiaus. Ta kalba, kuri neturi ekonominės vertės, bus mažiau skatinama būti išsaugota brandos amžiuje. Tada kalbos išsaugojimas priklauso nuo socialinio ir kultūrinio gyvenimo.

Man reikia pakeisti kalbą (kalbas), kurias vartojau, bendraudamas su vaikais. Kokį poveikį jiems turės tas žingsnis?

Šis klausimas paprastai užduodamas tada, kai tėvai išvyksta ar yra priversti išvykti į kitą šalį. Tėvai dažnai ketina namuose vartoti to regiono kalbą, tad vaikas greitai įgyja daug tos kalbos vartojimo praktikos ir patirties. Tai labai tikėtina, jei tėvai ketina toje šalyje likti ilgesnį laiką.

Kai pakinta šeimos gyvenimo būdas, (pvz., skyrybos, vieno iš tėvų mirtis, pagrindinėje šeimoje apsigyvena vienas ar daugiau senelių), gali reikėti pakeisti nustatytą kalbos vartojimo tvarką.

Pirmiausia reikia aptarti, ar svarbu keisti kalbas, ar ne. Ar vaiko emocinę ir asmeninių savybių raidą paveiks staigus kalbos pakeitimas? Ar naujoje šalyje vaikas, kuris jau dabar jaučiasi sutrikdytas ir izoliuotas, bus dar labiau prislėgtas, jei namuose pasikeis kalbų vartojimo taisyklės? Ar kalbos stabilumas namuose nėra ta uola, ant kurios vaikas gali sukurti naujus santykius ir gyvenimo modelį?

Priėmus sprendimą svarbu šį klausimą aptarti su vaiku taip, kad jam viskas būtų aišku ir suprantama. Verta ir reikia situaciją paaiškinti vaikui. Kai tik galima, vaikas turėtų įsitraukti į sprendimų priėmimą.

Vaikai savaip sugeba perteikti nerimą ir susirūpinimą, savo pirmenybes ir prioritetus. Jeigu vaikas įnirtingai priešinasi pokyčiui, būtų išmintinga nedaryti pokyčių arba įgyvendinti juos palaipsniui. Jei vaikas nori, kad pokytis įvyktų, vis dėlto labai svarbu stebėti to pokyčio eigą, aptarti ją su vaiku ir vaikui padėti papildomai.

Su kalbos pakeitimu vaikai linkę susidoroti greičiau, nei suaugusieji. Jie dažnai turi gebėjimą užmegzti naujus ryšius, greitai prisitaikyti prie naujų aplinkybių tokiu būdu, kuris nelankstiems suaugusiesiems atrodo sunkus. Jei vaikai paskatinami ir jais rūpinamasi, jie prisitaiko stulbinamai greitai. Tačiau iš pradžių svarbu vaiko poreikius ir problemas aptarti su jo globėjais, mokytojais ir visais kitais, kurie supa vaiką dienos metu. Kadangi absoliuti apsauga yra neįmanoma, o palaikančią aplinką įmanoma sukurti, todėl laikinos psichologinės problemos išnyksta.

Dvejų, trejų ir ketverių metų amžiaus vaikus įtraukus į tokią pokyčių kupiną padėtį, gali būti sunku paaiškinti taip, kad vaikas viską suprastų. Be abejo, mažiems vaikams pereinamasis laikotarpis yra svarbus. Jie gali nepastebėti tokio perėjimo, kada vienos kalbos vartojimas iš lėto sumažėja, o kitos – padidėja. Toks perėjimas gali būti santykinai sklandus, jei jaučiama parama ir rūpestis. Staigaus, žaibiškai įvykusio, perėjimo vaikas gali nesuprasti, tai gali sukelti atmetimą, nepasitikėjimą ir nervingumą.

KLAUSIMAI APIE SKAITYMĄ IR RAŠYMĄ

Ar mano vaikas pirmiausia turėtų išmokti rašyti viena kalba?

Skaitymas tapo didėjančios svarbos veiksnys, kai visuomenėje norima išgyventi ir patirti sėkmę. Neraštingumas ar menkas raštingumas tampa vis didesnė nesėkmės žymė asmeniniu, visuomeniniu ir ekonominiu požiūriu. Menko raštingumo pasekmės atskiram individui yra tokios pat pragaištingos, kaip ir bendruomenei ar visai šaliai. Dviem kalbomis raštingiems vaikams ir suaugusiesiems šis scenarijus gali būti apverstas. Galintiems rašyti dviem kalbomis gali geriau sektis, jie turi daugiau galimybių įsidarbinti ir pagerinti savo statusą viso pasaulio ekonomikos atžvilgiu. Tarptautiniu mastu bendraujančioje visuomenėje vertę turi tie, kurie gali lengvai pereiti iš raštingumo viena kalba į raštingumą kita.

Nors tai yra labiau išimtis, o ne taisyklė, tačiau kai kurie vaikai skaityti dviem kalbomis išmoksta lygiagrečiai, – tai yra sėkmingas kelias į dvikalbį raštingumą. Vaikui labiau įprastas kelias yra tas, kai pirmiausia išmokstama skaityti ir rašyti viena kalba, o kita – kiek vėliau. Yra tendencija, kad norma tampa nuoseklus, o ne lygiagretus mokymosi skaityti dviem kalbomis kelias. Šiam keliui teiktina pirmenybė tada, kai vieną kalbą vaikas moka geriau nei kitą.

Kai priimamas nuoseklus mokymosi skaityti ir rašyti kelias, mažumos kalbos kontekste svarbu, kad būtų naudojama „stipresnė" kalba. Tai suformuos vaiko pirmosios (mažumos) kalbos žinias, didins vaiko motyvaciją mokytis skaityti, suformuos pozityvesnę nuostatą raštingumui. Ugdyti vaiko raštingumą ta kalba, kurią vaikas moka silpniau, dažnai siekia imigrantai. Pavyzdžiui, ispaniškai kalbantys imigrantai JAV bus mokomi skaityti šalies daugumos kalba – anglų kalba. Paprastai raida bus mažiau sėkminga ir lėtesnė nei tada, jei vaikas pirmiausia būtų išmokomas skaityti ta kalba, kurią moka geriau – ispanų.

Daugumos kalbos kontekste vaikai dažnai mokosi skaityti jų antrąja kalba. Pavyzdžiui, Kanadoje angliškai kalbančių šeimų vaikai nuo pat mažumės mokosi prancūzų kalba. Taigi pirmiausia jie gali išmokti skaityti prancūzų kalba, o vėliau – anglų. Tai paprastai nutinka visiškai neraštingiems vaikams. Mokymasis skaityti prancūzų kalba pirmiau netrukdys vėlesnei mokymosi skaityti angliškai pažangai.

Mokymasis skaityti prasideda vaikui gimus. Klausymasis ir kalbėjimas yra būtini etapai norint pasirengti mokytis skaityti. Mokantis kalbėti išmoktas žodynas ir kalbos struktūra yra skaitymo pagrindas. Kai tik vaikas susipažįsta su žaislais, ateina laikas duoti vaikui pažaisti paprastų knygų. Kaip galima anksčiau vaikui reikia sužinoti, kas yra knyga ir išmokyti jį vertinti namuose turimas knygas. Ankstyvojoje vaikystėje vaikas gali išmokti, kad knygoje yra paveikslėliai ir objektai, kurie vėliau suvokiami kaip žodžiai. Suėjus vieneriems metams, ateina laikas pradėti deklamuoti vaikiškus eilėraštukus ir persakyti glaustas frazes. Vaikui artėjant prie dvejų metų, pagalvokite, kada vaikui reikėtų pradėti skaityti paprastas knygas. Vaikai gali nesuprasti kiekvieno knygos žodžio. Jie dažnai supras pasakojimo siužetą. Vaikai mokosi, kad knygos – tai puiku; skaitymas – tai malonumas.

Skaitymas gali būti skatinamas jau tada, kai vaikas išmoksta perskaityti nors vieną raidę. Kai tėvai skaito labai mažam vaikui, jie gali švelniai laikyti vaiko pirštą ir rodyti, kaip puslapyje iš kairės į dešinę (kai kuriose kalbose – iš dešinės į kairę) juda žodžiai, išlaikydami ritmingą nuoseklumą. Kadangi mėgstamos knygos skaitomos kasvakar, vaikas ims atpažinti tam tikrus žodžius ir pradės asocijuoti reikšmę ir žodžio formą. Kiek tėvų yra garsiai juokęsi, kai mažas vaikas pasiima knygą ir apsimeta, kad skaito, nes atsimena kai kuriuos puslapyje esančius žodžius? Vaikas mokosi pamilti knygą, pasakojimus ir sieti spausdintą žodį su kompetencija ir malonumu.

Jei jaučiama, kad normalu ir patogu, ankstyvojoje vaikystėje galima pradėti skaityti knygas abiem kalbomis. Raštingumo abiem kalbomis ugdymas lygiagrečiai geriausiai pavyksta tada, kai abi kalbos santykinai gerai išugdytos. Vėlgi, kaip ir šnekamosios kalbos atveju, labai padeda ribos. Jei tėvas vaikui skaito savo kalba, o motina – savo, vaikas išmoks skirti kalbas.

Vienas iš įdomiausių dalykų, kalbant apie dvigubą raštingumą, yra tas, kad vaikų gebėjimo skaityti antrąja kalba raidai labai padeda mokymasis skaityti pirmąja kalba. Paprastai tariant, kai mokomasi skaityti, daugiau pereinama iš vienos kalbos į kitą. Pavyzdžiui, jeigu vaikas pirmiausia išmoksta skaityti anglų kalba, o vėliau mokosi skaityti prancūzų kalba, jis neturi mokytis skaityti vėl iš naujo, kai imasi prancūziškų knygų arba rašo prancūziškai. Daug skaitymo įgūdžių ir nusistatymų paprasčiausiai perkeliami iš vienos kalbos į kitą. Pavyzdžiui, perkeliamas mokymasis atpažinti raides, reiškiančias garsus, žodžių skiemenų ir žodžių iššifravimas, nuovokus spėliojimas pagrindinėje siužeto linijoje esančių žodžių, sakinių reikšmės atspėjimas, kai žinomi keli žodžiai bei puslapio skaitymas iš kairės į dešinę.

Ši knyga nesiejama su asmenine patirtimi, jei ji yra specifinė ir išsiskirianti. Tačiau vienas iš mūsų vaikų pirmiausia išmoko skaityti velsiečių kalba. Dauguma knygų jo miegamajame buvo velsiečių kalba. Mes siekėme pirmiausia užtikrinti tvirtą raštingumo mažumos kalba raidą. Sulaukęs septynerių metų, niekuo neišsiskiriantis vaikas, eidamas gultis, paėmė anglų kalba parašytą knygą ir pradėjo ją skaityti. Nustebusi jo motina pakvietė visą šeimą į miegamąjį. Turėdamas labai mažą skaitymo anglų kalba patirtį, jis vertė puslapį po puslapio, kartais iššifruodamas teisingai, kartais spėliodamas ir rizikuodamas. Baigus skaityti, mes uždavėme jam klausimus ir paaiškėjo, kad jis puikiai suprato siužetinę liniją. Jo mokymasis skaityti žodžius velsiečių kalba, kurios daug raidžių skamba kitaip nei anglų, pridėjus jo gebėjimą pakankamai sklandžiai kalbėti angliškai, paruošė jį skaityti anglų kalba. Per metus beveik nebeliko jokių jo gebėjimų skaityti angliškas ar velsietiškas knygas skirtumų. Mokymasis skaityti viena kalba palengvina skaitymą antrąja kalba.

Mokymasis skaityti sklandžiai, savarankiškai ir kritiškai atima laiko. Nė vienos kalbos raštingumo įgūdžiai neatsiranda žaibiškai, bet tolygiai ir lėtai gerėja viduriniaisiais ir vėlyvaisiais vaikystės metais, netgi pasiekus brandos amžių. Mokymasis skaityti viena ar dviem kalbomis yra nuolatinė, palaipsniui vykstanti raida, kuri apima paauglystės metus ir vėlesnį laikotarpį.

Mokymasis skaityti antrąja kalba yra naudingas tobulinant tos kalbos įgūdžius. Pavyzdžiui, skaitymas antrąja kalba praplės tos kalbos žodyną ir pagerins tos kalbos sakinių gramatinę struktūrą. Skaitymas antrąja kalba ugdo kalbėjimo įgūdžius, ypač tada, kai tos kalbos vartojimo patirtis nėra didelė. Skaitymas antrąja kalba tobulina ir rašymo ta antrąja kalba įgūdžius.

Šį šimtmetį padidėjo gebėjimo sklandžiai skaityti svarba. Skaitymas – tai būdas išmokti naują žodyną ir įvairias kalbos struktūras. Jis praplečia bendravimo būdus šeimoje ir mokykloje. Skaitymas suteikia informacijos gavimo ir akiračio praplėtimo priemonių, sumanios veiklos ir įsisavinimo patirties. Jis padeda sukurti naujas koncepcijas, naujas idėjas, skatina empatiją, gilinimąsi į kultūrą bei tapatumą. Skaitymas gali padėti išlaikyti kalbą žmogaus sieloje tada, kai trūksta galimybių kalbėti ta kalba.

Ar mokymasis skaityti antrąja kalba nekliudo skaityti pirmąja kalba?

Apskritai mokymasis skaityti viena kalba nekliudo mokytis skaityti antra kalba – greičiau atvirkščiai. Mokymasis skaityti viena kalba parengia dirvą mokymuisi skaityti kita kalba. Tačiau kaip ir mokantis kalbėti sakiniuose painiojami žodžiai, tas pats atsitinka ir skaitant. Vaikas gali perskaityti prancūzų kalba parašytą žodį tardamas jį angliškai, pasakyti žodį vokiškai taip, tarytum jis būtų sakomas paraidžiui angliškai. Anglų kalbos taisyklingumas gali lengvai sudaryti sunkumų tiems, kurie mokosi skaityti kalba, kuri laikoma garsine, t. y. kurioje atskiros raidės ir dvi ar trys raidės kartu skamba taip pat. Kaip ir šnekamosios kalbos atveju, kai tikslingai judama nuo kalbų maišymo prie kalbų atskyrimo, taip yra ir skaitant. Laikui bėgant, pavyzdžiui, vaikas išmoksta, kad panaši dviejų kalbų rašyba gali turėti skirtingą tarimą.

Skaitymas nėra vien tik spausdintuose puslapiuose esančių žodžių šifravimas, raidžių, jų derinių ir žodžių taisyklingas tarimas. Tokie šifravimo įgūdžiai tėra priemonė tikslui pasiekti ir neturi tuo pasibaigti. Skaitymo paskirtis – išgauti puslapyje esančio teksto reikšmę. Mokymasis

skaityti – tai pastangos suprasti puslapio siunčiamą žinią. Skaitymas – tai prasmės suteikimas žodžiams, frazėms, sakiniams, skyriams ir visai knygai.

Mokymasis išgauti puslapyje parašyto teksto reikšmę ir prasmę savaime yra įgūdis. Reikšmės spėliojimas, sėkmingos pastangos suprasti pasakojimą – tai išmokstami dalykai, ir suaugusieji turi padrąsinti vaiką. Kai vaikas išmoksta skaitomų žodžių suvokimo strategijos, ši strategija [D10] persikelia į skaitymą kita kalba. Įgytas gebėjimas suprasti teksto reikšmę, kai buvo skaitoma viena kalba, jau yra įgytas, kai mokomasi skaityti antrąja kalba.

Jei dviejų kalbų raštas skiriasi, ar mokymasis skaityti ir rašyti netaps problema?

Įprastas tėvų klausimas yra tas, ar dvi kalbos, kurių raštas visiškai skiriasi, neapsunkins vaiko mokantis skaityti ir rašyti tomis dviem kalbomis. Pavyzdžiui, anglų ir arabų kalbų raštas visiškai kitoks, panašiai galima palyginti kinų ir prancūzų kalbas. Vaikai gali sėkmingai mokytis skaityti du visiškai skirtingus raštus. Pagrindinis skirtumas yra tas, kad perkėlimo šiuo atveju bus mažiau, nei esant panašiems raštams.

Mokymasis skaityti kitokį raštą vis tik padeda mokytis skaityti pirmąja kalba. Ženklų pažinimas, puslapyje esantys su tarimu ir reikšme susiję asociatyviniai ženklai, nuovokaus spėjimo strategija vis tik perkeliama. Tačiau mažiau perkeliama įgūdžių mokantis skaityti du labai skirtingus raštus. Vaikui gali reikti išmokti skaitant judėti skirtingomis kryptimis, atpažinti visiškai skirtingus simbolius, skirtingas konstrukcijas (pvz., kinų ir anglų kalbų) ir skirtingus pristatymus knygose.

Kadangi vaiko smegenys sujauktos mažiau, dviejų skirtingų raštų mokymąsi galima paversti maloniu ir vertingu dalyku. Jei vaikai žino, kad jie mokosi svarbių gebėjimų, jų motyvacija gali padidėti, o nusistatymas tapti palankus.

Kada vaikas turėtų pradėti skaityti antrąja kalba?

Skaitymas neprasideda sulaukus penkerių, šešerių ar septynerių metų. Skaitymas prasideda pirmaisiais gyvenimo metais. Jei medžiaga abiem kalbomis yra vaikui prieinama taip, kad vaikas galėtų ją laikyti ir peržvelgti, ir jei knygos vaikui skaitomos abiem kalbomis, dvikalbis raštingumas skatinamas prieš vaikui pradedant iššifruoti puslapyje esančius žodžius. Gėrėjimasis knygomis prasideda pirmaisiais vaiko gyvenimo metais. Vaikams paaugus iki darželinio amžiaus, jų gėrėjimasis knygomis didėja, kyla smalsumas, ir jie pradeda vis dažniau vartyti knygas. Ketverių–septynerių metų vaikas paprastai pradeda skaityti viena kalba, o retais atvejais – dviem.

Nėra jokios priežasties, dėl kurios vaikams per pirmuosius ketverius ar penkerius gyvenimo metus negalima būtų duoti knygų abiem kalbomis. Jei tėvai nusprendžia skatinti skaitymą iš karto dviem kalbomis, tai dažnai įvyksta, kai vaikui yra ketveri–šešeri metai. Antra vertus, jei tėvai nusprendžia mokyti skaityti tik viena kalba, mokytis skaityti antrąja kalba galima pradėti, kai vaikui septyneri ar daugiau metų.

Šia nuoseklia strategija siekiama padrąsinti vaikus pirmiausia skaityti viena kalba ir jausti, kaip gerėja gebėjimas skaityti. Kai vaikai pradeda skaityti patys, atrodo, kad jie gali pradėti skaityti ir antrąja kalba arba pradėti rašyti kitu raštu. Pagrindinis veiksnys yra tas, kad skaitymas ir rašymas vaikui turi būti malonumas. Svarbu nuo pat pradžių sužadinti ilgalaikį teigiamą nusiteikimą skaitymo ir knygų atžvilgiu.

Kaip turėčiau padėti savo vaikui skaityti ir rašyti abiem kalbomis?

Reikia, kad skaitymo ir rašymo patirtis būtų maloni. Tai atsitinka tada, kai skaitymas ir rašymas apima realius ir tikrus įvykius, o ne dirbtines istorijas, dirbtines gramatikos derinimo ir

skaitymo paraidžiui taisykles arba pasakojimus, visiškai neatitinkančius vaiko patirties. Reikia, kad skaitymas ir rašymas būtų įdomus, tinkamas vaikui, atitiktų vaiko patirtį, leistų vaikui pasirinkti, suteiktų galią ir supratimą apie vaiko pasaulį. Skaitymas dėl skaitymo nėra malonus. Paprastai vaikui nėra įdomu skaityti rašymo pratimų knygą.

Vaikas mokosi skaityti ir rašyti tada, kai yra poreikis suprasti pasakojimo reikšmę, padeklamuoti eilėraštuką, pasidalinti knygos nuotaika. Rašymas yra malonus, kai tampa komunikacija. Kai skaitymas ir rašymas yra išgalvotas, o žodžių forma yra svarbesnė už jų funkciją, neskatinama nė viena veikla. Reikia, kad skaitymas ir rašymas teiktų bendros kalbos ir bendrų reikšmių galimybių. Knygų serijos, grindžiamos žodžių kalboje dažnumu, kuriose stengiamasi labai tiksliai įvertinti sunkumą, iš lėto pereiti nuo vieno lygmens į kitą, galbūt atrodo logiškos ir protingos. Tačiau yra tendencija, kad tokiose knygose pasakojimai ir kalbos konstrukcijos yra dirbtinės ir neatitinka bei nelavina vaiko patirties.

Vaikui reikia vaizdingų, ryškių, įdomių knygų, kurios būtų susijusios su jų patirtimi, ir ją didintų, kurios priverstų juos juoktis ir išjudintų jų vaizduotę, atitinkančią vaikų pasaulį ir mąstymo būdą. Vaikams nereikia knygų lentynose. Žurnalai ir laikraščiai, žinynai ir plakatai, ženklai gatvėse, pakuotės ir etiketės – viskas yra medžiaga skaityti. Kai vaikai rašo vieni kitiems (ar seneliams į kitą šalį), tai yra vertinga ir autentiška skaitymo ir rašymo veikla. Skaitymo ir rašymo taisyklių išmokstama nepastebimai.

Kai kuriuose namuose ir klasėse apstu raštingumą ugdančių elementų. Žodžiai virtuvėje, ant plakatų vaiko miegamajame, vaiko rašymo pavyzdžiai lentoje yra tam, kad būtų parodomas raštingumas ir jo vertė. Vaikai patiria didžiulį malonumą, rašydami paprastas savo pačių knygas su daugybe paveikslėlių. Reklaminiai skelbimai metro, užrašai bažnyčioje, gatvių ženklai ir skelbimų lentos, teletekstas ir sporto puslapiai laikraštyje – visa tai yra įprasti vaikų mokymosi skaityti būdai.

Vaikai mokosi skaityti, sukurdami reikšmę iš knygų. Jie pasitelkia savo ankstesnįjį skaitymą ir patirtį tam, kad tekstai taptų suprantami. Skaitantieji spėja, parenka, patys taiso, kadangi jie siekia išgauti spausdinto daikto prasmę. Jie spėlioja, ir kartais tai daro klaidingai, o kartais – teisingai. Kad suprastų tekstą, stebi savo skaitymą. Mokymasis skaityti reiškia bandymą suprasti, kadangi supratimas yra skaitymo tikslas. Apima mažas vidinis džiaugsmas paprasčiausiai teisingai ištarus garsą ar taisyklingai parašius. Skaitymas ir rašymas – tai pranešimas apie prasmę.

Vaikas mokosi rašyti tada, kai kam nors rašo tikslą turinčią žinią. Efektyvus rašymas – tai padarymas taip, kad jį suprastų žiūrovai. [D12]Nuolatinis gramatikos ir rašybos klaidų akcentavimas žudo vaiko sielą. Reikšmės perteikimas yra svarbus mokantis gerai rašyti. Mokymasis skaityti tuo pačiu yra ir mokymasis rašyti. Kuo daugiau vaikas skaito, tuo labiau gerėja jo rašymas.

Mokykloje, ir ypač tokioje, kur mokosi vidutinių gabumų ir gabesni vaikai, kalbos raidą gali pagreitinti truputis diskusijų apie gramatiką ir rašybą. Tačiau tai neturėtų sugriauti rašymo ir skaitymo priežasties, t. y. pranešti apie reikšmę. Mokykloje skiriama laiko taisyti, aptarti šnekamąją ir rašomąją kalbą. Namuose tam skiriama mažiau laiko. Namuose kalba paprastai yra priemonė, o ne tikslas, perteikėja, ar uždavinys.

Galima daryti analogiją su muzikantu. Svarbu, kaip atliekamas visas kūrinys. Kartais reikia dažniau groti oktavas, *arpeggio* arba treles, kurių atlikimą patobulinus, pagerėja viso muzikavimo lygis. Tikslus oktavų grojimas dar nėra muzikos kūrinio atlikimas. Svarbiau yra bendras tikslaus grojimo derinys, muzikos interpretavimas, atmosferos kūrimas per muzikos kūrinį ir bendravimas su klausytoju. Panašiai yra skaitant ir rašant. Kartais mokytojai sutelkia dėmesį į specialius įgūdžius (pvz., netaisyklingus veiksmažodžius, skyrybą, pažodinį skaitymą, gramatiką). Specialūs įgūdžiai nėra skaitymas ar rašymas. Bendrą dėmesį reikia skirti pagrindiniam dalykui.

Skaitymas ir rašymas – tai malonus dalyvavimas ir rizika. Svarbu panaudoti vaiko vidinę motyvaciją, kad jis norėtų skaityti ir rašyti. Bausmės ir nuolatinis taisymas netinka. Tėvams daug naudos duotų skaitymo aptarimas su pačiu vaiku. Užduodant vaikui kūrybingus ir vaizdingus klausimus, yra skatinamas ir vaiko gebėjimas rašyti, ir kalbėti.

Gebėjimo rašyti raida yra lėtesnė, nei mokymosi skaityti. Pradžioje rašinys gali būti paprasčiausiai padiktuotas laiškas tėvams, kurie jį vėl perskaito vaikui. Kai šeimoje yra tekstų

rengimo mašina, vaikas gali greitai išmokti naudotis kompiuteriu, kad pagerintų baigto darbo vertę. Rašant (ir skaitant) svarbu suformuoti vaiko pasitikėjimo savimi ir drąsos rizikuoti lygį. Minčių išreiškimas pradžioje yra svaresnis, nei puikus skaitymas paraidžiui. Iš pradžių vaiko rašymas bet kuria kalba bus su tiek daug klaidų ir toks minimalus, kad netgi pats vaikas negalės suprasti, ką parašė.

Tačiau tobulėjantys rašantieji greitai supranta, kad rašyba yra svarbus dalykas, jei nori suprasti. Kuo daugiau mokiniai skaito ir rašo, tuo mažiau pasitaiko rašybos klaidų. Tyrimai rodo, kad tik esant retoms išimtims, vaikai rašybos klaidas daro žodžiuose, kuriuos rašo ar skaito nedažnai. Didėjant skaitymo ir rašymo patirčiai, mažėja rašybos klaidų, nors visiškai sumažėja (taip pat yra ir suaugusiems) retai.

Kai vaikai mokosi skaityti ir rašyti, save stebėdami jie pradeda išsiugdyti jausmą, kur dėti skyrybos ženklą. Kai vaikas daro skaitymo ir rašymo klaidas, naudinga, kad vaikas pats pasitaisytų. Pavyzdžiui, paprašykite, kad vaikas perskaitytų tą žodį dar kartą arba perskaitytų jį paraidžiui. Jei vis dar yra klaidų, reikia, kad tėvai korektiškai parodytų klaidą puslapyje. Tačiau kai nuolat taisoma, vaikas išmoksta natas, o ne dainą. Tarp partitūros skaitymo ir dainos skaitymo reikia subtilios harmonijos.

Tėvai gali padėti vaikams pajusti rašymo dviem kalbomis malonumą. Rašymas iš tikrųjų yra bendravimas su kitu – perteikti žinią, įtikinti, susidraugauti, išreikšti savo individualybę, paklausti, tirti, bandyti vaizduotę, linksmintis, fiksuoti įvykius ir dar daug kas. Rašydami mes giliau atspindime mintis, išmokstame sudėlioti savo mintis ir idėjas, pasidalijame savo reikšmėmis ir supratimu su kitų pasauliu.

Palyginkite šiuos rašymo tikslus su tėvų ir mokytojų keliamais tikslais, kai prašo vaiką perrašyti knygos puslapio dalį dailyraščiu. Arba tada, kai vaikas rašo, ir rašybos klaidos yra pagrindinis atsiliepimo tikslas kartu su komentarais apie netvarkingumą. Arba kai vaikui duodamas su jo patirtimi nesusijęs paveikslėlis ir paprašoma pagal jį parašyti vieną sakinį. Šiuose pavyzdžiuose pabrėžiama ne ta esmė. Nors rašyba ir tvarkingumas svarbu, jie nesudaro rašymo esmės.

Padėkime vaikui rašyti dviem kalbomis

Tėvai gali padėti vaikui mokytis rašyti abiem kalbomis prieš jam pradedant eiti į mokyklą, nors ir į pradinę ir vidurinę mokyklą. Sąraše pateikiamos idėjos ir siūlymai. Bendradarbiavimas su vaikais taip pat yra svarbus.

1) Maži vaikai ant lapo rašo daug vingių. Tai gali būti kai kurios raidės, tačiau tai daugiau piešinys, nesusijęs su suaugusiojo rašymo formomis. Būkite išdidūs, priimantys ir padrąsinantys. Vaikas suprato, kad tai yra rašymas, atsirado figūrų. Rašymas prasidėjo.

2) Vėliau vaikai vis dažniau rašo tikras abėcėlės raides ir žodžius. Tačiau paprastai vaikai nesugeba jų perskaityti. Vaikai tikisi, kad tėvai pajėgs perskaityti ir suprasti. Stenkitės suprasti tekstą, skaitydami jį vaikui. Aptarkite, kas buvo parašyta, nes rašymo veiksmas – tai draugiškas, malonus įvykis. Skatinkite nuoširdžiu ir apgalvotu pagyrimu. Šiame etape vaikas sužino, kad rašymas – tai žiniõs, turinčios reikšmę, perteikimas.

3) Kai vaikai išmoksta rašyti kaip suaugusieji, jie pavaizduoja bei rašo vis labiau suprantama forma, o reikšmę perteikia tiksliau. Vaikai mokosi rašyti skirtingais būdais ir skirtingoms auditorijoms. Bus daug rašybos, gramatikos ir kitų struktūros klaidų. Stenkitės nesutelkti viso dėmesio į klaidas rašymo reikšmės sąskaita. Labai nedaug suaugusiųjų visai nedaro rašybos klaidų, nerealu tikėtis tobulumo iš mažo vaiko. Gabūs skaitytojai dažnai prastai rašo. Tokie skaitytojai dažnai dėmesį sutelkia į skaitomo teksto reikšmę, o ne į kiekvieno žodžio formą. Paprastai tuo pačiu metu atkreipkite dėmesį į vieną ar dvi klaidas. Parinkite tai, kas atitiktų vaiko poreikius. Sutelkite dėmesį į tai, kas vaikui jau pavyko ir kas vėl bus panaudota. Tikėtina, kad tuos pataisymus vaikas geriau įsimins.

4) Jei vaikai nori, duokite vaikams nuosavus rašymui skirtus sąsiuvinius. Skirkite namuose įvairių rašymo užduočių, pavyzdžiui, padėti sudaryti pirkinių sąrašą, kartu parašyti ir perrašyti mėgstamą šeimos pasakojimą, vėliau kartu parašyti patiekalo receptą, rašyti dienoraštį,

įrašus į nuotraukų albumą, registruojantį šeimos patirtį, poeziją, išgalvotas ar asmenines istorijas, rašyti anekdotus ir piešti karikatūras.

5) Užtikrinkite, kad vaikas turėtų galimybę skaityti ir rašyti mažumos arba paveldo kalba. Tėvai gali rašyti kartu su vaikais išmintingus posakius, pasakas, šeimos istoriją, linksmus ir svarbius įvykius, kuriuos papasakojo vyresnieji ar artimieji. Kartu galima padaryti pačių parengtą ir branginamą šeimos knygą. Praeitis pažymima šiandien, dabartis įrašoma į vaiko istoriją.

Koks mokymo skaityti būdas yra geriausias? „Pažiūrėk ir pasakyk", garsinis, visa kalba ar koks nors kitas būdas?

„Pažiūrėk ir pasakyk" – tai būdas, pagal kurį vaikas turėtų mokytis perskaityti ir parašyti visą žodį. Vaikai skatinami sutelkti dėmesį į visą žodį ir prisiminti jo modelį (pvz., „parduotuvė"). Žodžiai, kurie vartojami kasdien dažnai paryškinami (vadinamieji socialinių simbolių žodžiai: „mokėti čia", „dažyta", „metro"). Paryškinami ir pagrindiniai žodžiai, kurie garsine prasme netaisyklingi (pvz., angliški „the", „he", „she", „to", „that"). Žodžių, kurie mokiniui yra sunkiai įsimenami, jis nuolat juos blogai parašo, dažnai mokoma taip: namuose padarykite ryškias korteles, ant jų užrašykite žodžius ir padėkite vaikui priešais). Apskritai šis metodas nenaudojamas. Jis priklauso daugiausia nuo regimosios atminties, tad vaikas gali neišmokti iššifruoti ilgesnių ar sudėtingesnių žodžių bei nesugebės suformuoti naujų žodžių žodyno.

Garsinis būdas skatina vaikus suskaidyti žodį į atskirus garsus. Pavyzdžiui, žodis „shop" (parduotuvė), turi tris garsus: „sh" – vienas garsas, „o" kitas, „p" – trečias. Garsinis būdas moko vaikus garsų, siejamų su skirtingomis raidėmis ar jų deriniais (pvz., „sh", „shr"). Tada vaikai suskaido kiekvieną žodį į atskiras dalis, kad susikurtų bendrą žodžio skambesį. Mokant garsiniu būdu reiktų vengti nuolatinio kartojimo. Garsiniu būdu reiktų mokyti linksmai, pasitelkti eilėraštukų ir žaidimų. Kai kurie vaikai išmoksta sklandžiai skaityti nemokyti tarti garsų. Kiti vaikai labai stengiasi teisingai ištarti garsus, todėl netenka tikrojo pasakojimo smagumo. Dauguma vaikų mokosi garsų ir tai sudaro jų skaitymo repertuaro dalį. Anksti išmokę skaityti ir sėkmingai skaitantys vaikai linkę turėti garsų šifravimo įgūdžių. Garsinės analizės strategija lengvai perkeliama iš vienos kalbos į kitą.

Abu minėti būdai – tai skaitymo ir rašymo įgūdžių įgijimo būdai. Į skaitymą ir rašymą žiūrima kaip į dalyką, kurį suformuoja nepriklausomi įgūdžiai, kurių galima įgyti santykinai atskirai.

Garsinis būdas dažnai naudojamas mokyti anglų kalbos šifravimo įgūdžių (nors virš trečdalio anglų kalbos žodžių yra garsine prasme netaisyklingi). Skirtingos kalbos naudoja skirtingus šifravimo įgūdžių mokymo būdus. Pavyzdžiui, mokant šifruoti ispanų kalbą, naudojamas kitoks būdas (t. y. skiemenų šifravimas). Jei tokie šifravimo būdai naudojami išimtiniais atvejais, gali atsitikti taip, kad vaikas skaitys nesuprasdamas. Vaikas gali atpažinti žodžius, juos teisingai ištarti net nesuprasdamas. Tai yra nepatenkinamas dalykas ir rodo, kad reikia nenaudoti garsinio būdo.

Tipinis anglų kalbos garsų mokymosi nuoseklumas (bet ne rūšis)

Mokymasis atpažinti abėcėlės raides, mažąsias ir didžiąsias raides, jų pavadinimus, raidžių garsus, pradinius garsus žodžio pradžioje, jų skambėjimą žodžio gale.

Pradiniai priebalsių deriniai, esantys žodžio pradžioje, pvz., „plod", „split"

Dvi raidės: pl, fr, dr, pr, tr, sk, cr, br, sn, cl, gr, gl, sp, fl, bl, sw, sm, sc, st, qu, sl, tw

Trys raidės: spl, squ, spr, str, scr, shr

Galiniai priebalsių deriniai, esantys žodžio gale: pvz., „ramp"

mp, st, nk, lt, nd, sp, nt, ng, sk, lp, ld

Netariamas „e“, pvz., „rude“, „fate“, „eve“

u_e, a_e, i_e, o_e,e_e

Dvibalsiniai digrafai pvz., „cow“

ow, oe, ar, ew, ou, aw, ue, oo, er, ay, ie, ea, ee, ur, oa, au, ai, oy, ir, or, oi

Priebalsiniai digrafai, pvz., „whip“

wh, ch, th, sh, ph, tch,shr, thr, sch

Netariamos raidės, pvz., „gnat“, „knot“, „know“

g, k, w, u, h, b, gh, l, t

Žodžių galūnė, pvz., „picture“, „vogue, „mission“

ure, ue, ion, ble, cle, fle, ple, sle, y, ge, tion, sion, ed, ous, re

„Visos kalbos“ būdas pabrėžia mokymąsi skaityti ir rašyti, kad būtų malonu ir tikslinga, kad bendravimas turėtų reikšmę ir prigimtinį malonumą. Apskritai kalbos būdai remia holistinį ir kompleksinį mokymąsi skaityti, rašyti, tarti bei kalbėti. Vartojama kalba vaikui turi būti svarbi ir turi turėti reikšmę. Visos kalbos būdas yra nusistatęs prieš bazinius skaitinius (knygos, kuriose tėra supaprastintas žodynas) ir garsinį būdą, naudojamą mokantis skaityti (žr. tekstą XX p.). Dažnai esti nustatyta bazinių skaitinių skaitymo tvarka, laipsniškai pereinant nuo paprasto prie sudėtingo teksto. „Visos kalbos“ būdas teigia, kad rašymas turi turėti tikslus. Esant tam tikrai situacijai, vaikas rašo kažkam ir dėl aiškios priežasties. Rašymas reiškia, kad atspindimos mintys, ir jų reikšme dalijamasi su kitais. Rašymas gali būti partnerystė su kitais, apimanti juodraščių rašymą ir jų perrašymą.

Viena iš galimybių tėvams – derinti visos kalbos būdą su garsiniu būdu. Daug mokytojų vengia vienintelio būdo ir yra nenuoseklūs, rinkdamiesi skaitymo ir rašymo būdus. Kartais mokytojai nukrypsta nuo to, kad dėmesys būtų skiriamas vien tik visos kalbos būdui, ir tiesiog aiškina, kaip reikia skaityti ir rašyti tam tikrus žodžius, sakinio konstrukcijas, gramatiką. Norint paspartinti mokymąsi, efektyvus ir naudingas yra visos kalbos, garsinio ir struktūros elementų metodų derinys. Vaikus mokyti fonetikos galima ir namie. Daug tėvų paprastai suskaido žodžius į dalis, kad padėtų vaikui perskaityti vis sudėtingesnius žodžius. Garsinis būdas padeda vaikui perskaityti žodžius; visos kalbos būdas padeda padaryti žodžius gyvybingus, ir kalbos skambesys atsiranda [D13]vaiko sieloje.

Trys mokymo strategijų, kurias gali naudoti tėvai, pavyzdžiai

Pirmiausia reikėtų sukurti „regimąjį“ žodyną. Pavyzdžiui, įrašykite vaiko mėgstamiausius ir dažniausiai vartojamus žodžius (pvz., ledai, meškutis, močiutė). naudojant paveikslėlius su tais žodžiai, vaikas skatinamas atpažinti ir perskaityti konkrečius žodžius. Vaikas pajus, kad jam sekasi. Nesvarbu, jei žodžiai yra dviejų kalbų. Svarbu tik tai, kad žodžiai būtų aktualūs vaikui. Geriausia pradėti naudoti garsinį būdą tada, kai vaikas turi nors ir mažą, bet pagrindinį regimąjį žodyną. Šis pradinis žodynas – tai žaliava, kuria naudodamasis vaikas gali skaidyti žodžius į jų garsinius komponentus. Garsinė žodžių analizė vaikui bus įdomesnė, jei jis operuos savais žodžiais.

Leiskite vaikui papasakoti apie savo patirtį. Ant kortelės užrašomas vienas ar keli trumpi sakiniai (vėliau – pasakojimas). Sakinio kopiją vaikas sukarpo ir sudėlioja į rišlų sakinį. Tas pats atvejis taikomas sakiniams, kuriuos reikia sudėti logiška seka. Visas veiklos dėmesys – į vaiko vartojamus žodžius ir turimą patirtį, siekiant paskatinti susidomėjimą ir motyvaciją. Veiklos metu aptarkite su vaiku visą procesą.

Vaikams duodamas pasakojimas (ypač gerai, kai jis grindžiamas jų pačių patirtimi ar kurio nors iš tėvų praeities), kuriame trūksta žodžių. Vaikų paprašoma atspėti trūkstamus žodžius ir įrašyti juos į tekstą. Tai vadinama praleistų žodžių įstatymo pratimu arba teksto „sulipdymu“. Tokie pratimai skatina supratimą ir savarankišką skaitymą. Pasistenkite, kad šis darbas būtų smagus.

Tėvai, kurie klausosi, kaip vaikas skaito, atlieka naudingiausią darbą. Ir prieš vaikui pradedant eiti į mokyklą, ir mokantis pradinėje mokykloje skaitymas drauge su vaiku turėtų būti vakarinio ritualo dalis. Reikėtų vengti pasyvaus klausymosi. Tėvai gali padaryti tris dalykus, kad skaitymas būtų aktyvus: 1) išanalizuokite ir vaikui paaiškinkite tekstą. Tai praplečia ir pagilina pasakojime aprašytus išgyvenimus. 2) Susiekite pasakojimą su paties vaiko išgyvenimais. Susidomėjimas skaitymu ir teksto reikšmės supratimas atsiranda, jei yra daugiau tekstą suasmeninančios informacijos. 3) Užduokite klausimus, kad įsitikintumėte, jog vaikas supranta pasakojimą, galvoja apie personažus ir siužetą bei lavina savo vaizduotę.

Vienas pagrindinių tėvų tikslų – padėti vaikams išmokti savarankiškai skaityti abiem kalbomis. Savarankiškai skaitantys gali patys save stebėti ir taisyti, ieškoti intarpų ir raktų, kad suprastų nežinomus žodžius ir visus sakinius.

Ar turėčiau pirkti vaikams skaityti dvikalbes ar vienakalbes knygas?

Dauguma knygų dvikalbėse šeimose bus viena arba kita kalba. Tačiau galima nusipirkti knygų, kurių vienas puslapis yra viena kalba, o kitas yra tiesioginis pakartojimas, tačiau kita kalba. Šios knygos gali būti naudingos tėvams, kurie, pavyzdžiui, klausosi, kaip vaikas skaito ispaniškai, tačiau patys ispanų kalbos nesupranta.

Tačiau vaikui bus neįdomu skaityti to paties teksto tik skirtingomis kalbomis. Perskaičius ispaniškąjį teksto variantą, nėra poreikio jį skaityti angliškai. Tad vaikas perskaito tik pusę, o ne visą knygą.

Iš kur gauti knygų vaikui, kad jis galėtų skaityti dviem kalbomis?

Šį klausimą dažnai užduoda tėvai, kuriems namuose vartojama kalba nėra ta, kuria kalbama tame regione. Pavyzdžiui, kaip motina suomė, gyvenanti Londone, gaus savo vaikams pakankamai medžiagos, kad išugdytų raštingumą ir suomių, ir anglų kalbomis? Šeima gali sukaupti skaitymo medžiagos tam tikra kalba. Sukaupti įvairaus amžiaus vaikams tinkamos skaitymo medžiagos galima aplankius šalį atostogų metu, paprašyti giminių, kurie atvyksta į svečius, ar tiesiog paprašyti jų iš gimtosios šalies atsiųsti medžiagos.

Naudinga pabandyti surasti kitus su panašia problema susidūrusius tėvus. Užtenka ryžto kurti bendruomenę (nebūtinai arti geografiniu požiūriu), kurioje dalijamasi ir keičiamasi patirtimi, medžiaga ir ištekliais. Ne vien tik tai, bet ir psichologinė, emocinė bei švietimo pagalba bendraminčių grupės viduje padeda ugdyti raštingumą.

Kai kuriomis mažumos kalbomis sunku rasti tinkamos vaikams literatūros. Literatūra kartais yra reta, dažniausiai skirta suaugusiesiems, kartais pasenusi. Esant tokiai situacijai, vaikai, o pirmiausia paaugliai, teiks pirmenybę ir skaitys knygas, kurios parašytos daugumos kalba. Galima pasiūlyti vieną išeitį. Tėvai mažesniesiems vaikams gali patys rašyti knygas mažumos kalba. Jose gali būti pasakojimai apie šeimos gyvenimą. Tokiomis pačių tėvelių išleistomis knygomis gali būti perteikiamos šeimos tradicijos ir kultūra.

Ar mano vaikas pastebės, kad rašyti dviem kalbomis yra sunku?

Rašymo įgūdžiai turi tendenciją išlavėti vėliau, nei skaitymo. Jeigu yra pakankamai padrąsinama, paskatinama ir praktikuojamasi, beveik nėra priežasčių, kodėl vaikai neturėtų tapti raštingi abiem kalbomis. Tačiau rašymo įgūdžiai išugdomi sunkiau, nei klausymosi ir kalbėjimo.

Kadangi vaikai dažnai išmoksta skaityti abiem kalbomis, yra tendencija, kad taisyklingas rašymas yra sunkiau įvaldomas, tai aukštesnio lygio įgūdis.

Dvikalbystės raštingumo įgūdžių ugdymas taip, kad tai taptų realybe dažnai reikalauja profesionalaus dvikalbio išsilavinimo, o ne paprastai namuose įgyjamo išsilavinimo. Kadangi skaitymas ir rašymas ugdomas nuo viduriniųjų vaikystės metų iki paauglystės, tokio dvikalbio ugdymo srityje mokykla dažnai vaidina svarbų vaidmenį. Dvikalbių tėvų vaikai ne visada yra įgiję tokį dvikalbį išsilavinimą. Tad raštingumo antrąja kalba ugdymas vyksta namuose ir reikalauja tėvų atsidavimo ir pastangų. Šeštadieninės ir sekmadieninės mokyklos ir religinės taisyklės yra alternatyvus kelias į dvikalbį raštingumą.

Atrodo, kad mano vaikas lėtai mokosi skaityti. Ar taip yra dėl dvikalbystės?

Atsakymas yra „ne". Kai kurie vaikai greičiau nei kiti išmoksta skaityti. Jei jūsų vaikas mokosi lėčiau, mažai tikėtina, kad tai būtų susiję su dvikalbyste. Žinoma, svarbu susidomėti skaitymu. Vaiko pasirengimas skaityti, poreikis iššifruoti simbolius puslapiuose taip pat yra svarbu. Labai svarbu, kad namuose ir mokykloje būtų skaitymo lavinimą skatinanti atmosfera. Dvikalbystė neturi nieko bendra su šiomis situacijomis. Vienintelė maža dvikalbystės galimybė, siejanti ją su skaitymo greičiu, yra tada, kai atsiranda negatyvus požiūris į kalbas arba pažangos stoka mokantis kurią nors kalbą. Taip būna labai retai. Jeigu vaikas išmoko niekinti mažumos kalbą, mokymasis skaityti gali tapti problemiškas. Jeigu kalbos skatinimas namuose yra toks neadekvatus, kad vaiko kalbos įgūdžiai gerokai atsilikę nuo bendraamžių, skaityti bus išmokstama greičiau vėliau, o ne anksčiau. Ten, kur tėvai išugdė teigiamą požiūrį į kalbos mokymąsi, į skaitymą ir rašymą, dvikalbystė neturės nieko bendra su mokymosi skaityti tempu.

Mano vaikui kyla rašybos problemų. Ar tai dėl dvikalbystės?

Dažnai tėvai nerimauja dėl to, kad mokymasis rašyti viena kalba trukdys mokytis rašyti kita kalba. Atrodo, kad vienos kalbos rašyba imituojama rašant kita kalba. Tai laikinas reiškinys, kuris susireguliuoja įgijus skaitymo ir rašymo patirties. Jeigu nuolat pasitaiko rašybos klaidų (išskyrus disleksiją), tikėtina, kad pirminė priežastis yra nerimas, per mažai skaitymo ir rašymo patirties, bet tai tikrai nėra susiję su dvikalbyste.

Trumpam gali pasitaikyti rašybos perkėlimo iš vienos kalbos į kitą atvejų. Žiūrint vaiko akimis, tai yra kūrybiškas žinių ir patirties naudojimas, siekiant padaryti rašymo antrąja kalba pažangą. Vaikas sumaniai, kūrybiškai ir apgalvotai spėlioja apie kitos kalbos rašybą. Tai protingas ir prisitaikantis elgesys. Kai tik vaikai pagilina savo įgūdžius skaityti ir rašyti antrąja kalba, jie išmoksta atskirti abiejų kalbų rašybą. Tik nedaug suaugusiųjų gali pasigirti puikia rašyba. Ir dvikalbiai nebus išimtis. Dvikalbių rašybos gebėjimai dėl dvikalbystės nėra nei geresni, nei blogesni už vienakalbių.